

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Pozitivní klima – prevence sociálně patologických jevů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. ret Mgr. Vendula Jašková

Vypracoval:

Miroslava Plagová

Brno 2010

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Pozitivní klima – prevence sociálně patologických jevů“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 20.04.2010

.....
Miroslava Plagová

Poděkování

Děkuji paní Mgr. et Mgr. Vendule Jaškové za velmi trpělivý přístup, cenné rady a užitečnou metodickou pomoc, kterou mi při zpracování mé bakalářské práce velice ochotně poskytla.

Současně chci poděkovat pracovním odboru sociální péče Městského úřadu v Ivančicích za pomoc při realizaci výzkumu. Taktéž děkuji své rodině za morální podporu.

Miroslava Plagová

Obsah

ÚVOD.....	3
TEORETICKÁ ČÁST.....	5
1. Sociální patologie	5
2. Deviace.....	7
3. Sociálně patologické jevy	8
3.1 Šikana	8
3.2 Drogové závislosti.....	8
3.3 Alkoholismus	9
3.4 Tabakismus	9
3.5 Závislost na hracích automatech	9
4. Prevence	10
4.1 Druhy prevence.....	10
4.2 Úloha státu v oblasti sociální prevence	11
4.3 Prevence na škole.....	13
4.4 Prevence v rodině.....	17
5. Záškoláctví	19
5.1 Kategorie záškoláctví	20
5.2 Etiologie záškoláctví	21
6. Příčiny sociálně patologických jevů.....	22
6.1 Osobnost žáka.....	22
6.2 Osobnost učitele.....	24
6.3 Vliv rodinného prostředí	25
6.4 Výchova.....	28
6.5 Vliv školy	31
6.6 Vliv prostředí různých part.....	38
6.7 Problémy volného času dětí a mládeže	40
6.8 Vliv masmédií.....	41
PRAKTICKÁ ČÁST	44
7. Formulace úkolu	44
7.1 Plán výzkumu	44
7.2 Výzkumné metody	44
7.3 Odbor sociálních věcí.....	46
7.4 Školní poradenská pracoviště	47
8. Jednotlivé sledované případy.....	49
8.1 Luboš, 14 let, základní škola	49
8.2 Gustav, 15 let, základní škola	50

8.3 Marek, 16 let, střední škola	51
8.4 Olga, 16 let, střední škola	52
8.5 Ivan, 15 let, odborné učiliště	52
8.6 Karel, 16 let, odborné učiliště.....	53
8.7 Monika, 16 let, odborné učiliště	54
9. Vyhodnocení sledovaných případů.....	56
10. Výsledky dotazníkového šetření	60
11. Souhrn poznatků vyplývajících z bakalářské práce (Resumé).....	62
12. Závěr.....	64
Anotace.....	66
Seznam použité literatury.....	67

Úvod

Pro svoji bakalářskou práci jsem si zvolila téma „**Pozitivní klima – prevence sociálně patologických jevů**“. Tuto práci bych chtěla důkladněji nasměrovat k problematice záškoláctví, které mezi sociálně patologické jevy patří a je v současné době velice závažným a rozšířeným problémem, s kterým jsem měla možnost se blíže seznámit během své praxe na odboru sociální péče městského úřadu v Ivančicích, v rámci pohovorů s rodiči, s třídními učiteli, výchovnými poradci na základní škole, střední škole a odborném učilišti i samotnými žáky, kterých se problémem záškoláctví týká.

Jako cíl svého výzkumu jsem si zadala předpoklad, že největší vliv na záškoláctví má rodina, výchova a stupeň komunikace mezi členy rodiny a mezi rodinou a školou. Hlavní metodou získání dat mého kvalitativního výzkumu byly rozhovory s žáky, kteří mají se záškoláctvím problémy a posouzení vlivu školy a rodiny i výchovy, vzájemná komunikace mezi školou a rodinou žáka. Na základní, střední škole a odborném učilišti jsem zadala vzorku přibližně 25 žáků jednoduchý dotazník, týkající se záškoláctví. Také jsem v rámci praxe byla svědkem řešení záškoláctví kurátory pro děti a mládež na odboru sociální péče.

Podle údajů České školní inspekce je záškoláctví z hlediska frekvence výskytu čtvrtým nejčastějším sociálně patologickým jevem na základních školách v naší republice. Těmi častějšími jsou případy vulgárního chování žáků, vandalismus a kouření.

Na středních školách zaujímá záškoláctví již druhé místo v pomyslném žebříčku sociálních patologií. První místo mezi našimi středoškoly zaujímá kouření. Ze srovnání dlouhodobých výsledků tematických šetření České školní inspekce vyplývá, že vzhledem k závažnosti případů záškoláctví můžeme jeho vývoj v ČR označit jako progresivní.

Po zjištěných a výše uvedených skutečnostech i mě překvapilo, že i přes závažnost dané problematiky, v domácí literatuře neexistuje jediná monografie, která je věnovaná pouze tématu záškoláctví.

Doufám, že se tento stav v brzké době změní a v našich knihovnách přibudou aktuální studie o záškoláctví k ostatním sociálně patologickým jevům, které jsou již odborně popsány např. v oblasti drogových závislostí, šikany, poruch příjmu potravy či domácího násilí.

Ve své bakalářské práci jsem se snažila uvést některé důvody, které mohou vyvolávat tento neuspokojivý a závažný stav a podpořila jsem je výsledky výzkumu i dotazníku.

Práci jsem rozdělila do části teoretické a praktické. V první se zabývám vysvětlením pojmů sociální patologie, deviace, sociálně patologické jevy, prevence, záškoláctví, příčina sociálně patologických jevů, osobnost žáka, osobnost učitele, vliv rodinného prostředí, výchova, vliv školy, klima třídy, vliv prostředí různých part, vliv médií, problémy volného času dětí a mládeže.

V druhé části textu bych formou kvalitativního výzkumu, rozhovorů se záškoláky, zákonnými zástupci, třídními učiteli, výchovnými poradci, pracovníky sociálně-právní ochrany dětí, pracovníkem přestupkové komise Městského úřadu v Ivančicích, ráda našla odpověď na výzkumnou otázku, jaké jsou hlavní příčiny záškoláctví, jaká je při řešení záškoláctví komunikace mezi rodinou a školou, jaký je vliv výchovy, rodiny? Také jsem shrnula výsledky jednoduchého dotazníku, týkajícího se záškoláctví na jednotlivých školách.

V závěru jsou shrnuty poznatky a zhodnocení předpokládaného cíle.

Teoretická část

1. Sociální patologie

(z řeckého pathos - utrpení, logos - slovo, nauka). Termín sociální patologie bývá chápán ve dvojitým smyslu. Jednak jím bývá označován vědní obor, který se zabývá studiem sociálně patologických jevů, v dalším svém významu bývá užíván jako shrnující pojem pro nezdravé, nemorální, obecně nežádoucí společenské jevy, tzn. společensky nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování.

V každé společnosti existuje mnoho, ať již tradovaných, psaných nebo uměle vytvořených a vyžadovaných pravidel lidského chování. Všechna tato pravidla – normy společenského chování včetně zaužívaných zvyklostí - se v průběhu času mění. To co je považováno za normální nebo za odchylku od normy vystupuje až v souvislosti s historickým srovnáním. Ne každá odchylka musí být deviací nebo zločinem. Převážně jsou však odchylky od stanovených pravidel chování posuzovány jako protisociální jednání. Názory na určité jevy se mění dle doby, regionu nebo rozvoje společnosti. (Jilčík, T., Plšková A., Zapletal L. Sociální patologie, IMS Brno, 2005).

Studiem patologických jevů se zabývá celá řada oborů dle svého specifického hlediska, např. sociologie, psychologie, kriminologie, lékařské vědy, právo. Velkou pozornost přitahují jevy jako je sebevražednost, alkoholismus, narkomanie, prostituce, nově domácí násilí.

Klíčovým problémem je otázka, co je normální a co je naopak odchýlné, patologické či deviantní.

Mluvíme-li o sociální patologii, pak se obvykle jedná o závažné odchylky od chování, které je pokládáno za normální, tj. je v souladu s nastavenými normami, běžnými a pro většinu typickými. Jedinec je ovlivněn sociálním okolím. Ve společnosti vzniká určité napětí a z toho poté mnoho nových skupin a subkultur uznávajících jiné normy, hodnoty a postoje než celá společnost. Jedinec má tendenci se k některé skupině přičlenit, a někam patřit (obzvláště v období puberty a dospívání). Sociálně patologické jevy jsou kulturně určeny a jsou proměnlivé v čase a prostoru.

Za sociálně patologické jevy jsou označovány ty sociální jevy, které pro svou škodlivost ohrožují společnost, její uspořádání, stabilitu a řád jako celek i její jednotlivé členy – občany.

Určitá část sociálně patologických jevů je proto definována v právním řádu a jejich překročení podléhá trestnímu postihu.

O závislosti se v minulosti mluvilo především v souvislosti s alkoholem a drogami. Fenomémem současné postmoderní doby je závislostní chování jako součást životního stylu zvláště dětí, mladistvých a mladých dospělých. V dnešním světě hrozí nebezpečí, že každý padne za oběť nějaké závislosti.

Do sociologie zavedl pojem sociální patologie Herbert Spencer. Hledal paralelu mezi patologií sociální a biologickou, mezi biologickým organismem a společenským organismem, jejich strukturami a funkcemi.

E. Durkheim považoval sociální patologii za vědu o chorobných a nepříznivých skutečnostech, činech, způsobech chování, jež se odchyľují od stanovených norem, ale zároveň jsou organickou komponentou života sociálního celku. Poukazoval i na některé pozitivní funkce sociálně patologických jevů. Obtížnost vymezení patologického jednání v sociální i biologické sféře vyplývá z obtížnosti definování normality.

Na přelomu 20. století byly mezi sociálně patologické fenomény řazeny především kriminalita, sebevražednost, alkoholismus, homosexualita a jiné sexuální odchylky, prostituce, rozvodovost, nezaměstnanost, válka a později sem přibýly narkomanie a chuligánství. První práce o sociálně patologických jevech vedly k námitkám, že sociální patologie není vědeckou disciplínou, ale jen sbírkou sociálních problémů a statistických přehledů.

Pokusy o vysvětlování sociálně patologických jevů směřovaly v první polovině 20. století k hledání příčin ve faktorech biologických, v dědičné či vrozené zátěži, ve vlivu rasy, ve faktorech psychologických (jako jsou poruchy struktury osobnosti, extrémní psychická zátěž, nesoulad mezi id, ego, super ego), v naučeném sociálním chování a ve faktorech sociálních, zejména v patologické struktuře rodiny a dalších primárních skupin, ve vytváření specifických subkultur a kontrakultur, v industrializaci, vlivu masových médií, ve vzniku společnosti blahobytu, v koncentraci obyvatel ve velkoměstech apod.

Sociální patologie se týká sociálních jevů, chování a jednání narušujících a ohrožujících sociální fungování jednotlivců, skupin, které se odchyľuje od obecně přijatých společenských cílů a společensky schválených způsobů jak těchto cílů dosahovat, a jsou tak předmětem zájmu sociální práce a sociální politiky.

2. Deviace

(z latinského slova *deviatio*, *ónis* – odchylka, úchylka)

Sociální deviace je odchylkou od očekávaného standardizovaného či institucionalizovaného chování, které předepisuje sociální norma platná v sociálním útvaru. Deviantní chování tedy na jedné straně znamená porušení, nebo podstatnou odchylku od významné normy, od souboru požadavků stanovených skupinou nebo společností, na druhé straně může jít o pouhou alternativu k jednání všeobecně akceptovanému.

Deviantního jednání se dopouští jednotlivec sám nebo, a to častěji, ve skupině osob.

3. Sociálně patologické jevy

3.1 Šikana

Je narůstajícím problémem dětí a mládeže. Šikanování je způsob chování, umožňující většinou v bezprostřední komunikaci, fyzickým a psychickým týráním druhých získat nad nimi pocit převahy, moci, určité výhody. Jde o jednání agresivní, často nezákonné, ale trpěné a mnohdy dokonce podporované určitou skupinou. Lze je charakterizovat jako asociální chování.

Šikanu můžeme definovat jako trvalé agresivní jednání jednoho žáka vůči druhému s úmyslem způsobit oběti utrpení. Útoky mohou být fyzické, slovní i nepřímé. (Kyriacou, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole, Portál, Praha, 2005).

Podhoubí šikany je v osobnostních rysech týrajícího a jeho oběti a ve lhostejnosti okolí, v sociální atmosféře a v některých ideologiích. Obětí se stávají sociálně nebo vzhledově handicapovaní jedinci, lidé slabí, neurotičtí, úzkostní, ti co nějak odlišují (rasově, vzhledem, národnostně, chováním, fyzickou slabostí, zájmy, hodnotami).

Z části se šikana u mládeže vyskytuje jako přechodný jev. Je popsáno šikanování ve školách, vojenské šikanování, šikana v rodině, vyskytuje se také na pracovišti. V totalitních společnostech se můžeme setkat s policejním šikanováním.

Šikanování se může přímo účastnit celá skupina a proti celé skupině může být zaměřeno. V extrémních situacích může přejít v individuální nebo skupinový teror.

Normy a sociální kontrola fungujícího právního státu by měly vylučovat výskyt zjevných případů šikanování. Tato forma chování není slučitelná s morálními hodnotami a normami našeho typu kultury.

3.2 Drogové závislosti

(pochází z arabského slova durana – léčivo)

Za drogu je považována taková látka, která vyvolává stav tělesné nebo psychické závislosti u osob, které ji užívají periodicky či kontinuálně. Drogová závislost je definována jako stav, nikoli tedy jako sklon, touha či nutkání, požívat psychotropně působící látky. V rozsáhlé literatuře jsou popsány závislosti na téměř veškerá psychofarmaka.

Drogová závislost se vyznačuje především hlubokou orální závislostí, která se projevuje i v orálním charakteru individua, pasivitou, závislostí, fantazijním velikáštvím. Bludný kruh

drogové závislosti ovšem také vystupuje jako cyklus pomalé sebevraždy. Z každé drogové závislosti existují tři možná východiska: abstinence, psychóza, sebevražda.

3.3 Alkoholismus

Je běžné chápán jako nadměrná či pravidelná konzumace alkoholických nápojů spojená s nebezpečím návykového chování jako druh sociální deviace, resp. sociálně patologický jev s negativním dopadem na jedince, rodinu, společnost. V sociálním myšlení vykrytalizovaly za 200 let tři základní přístupy k alkoholismu:

Z morálního pohledu se alkoholismus hodnotí jako hřích, projev slabé vůle.

Alkoholismus je chápán jako nemoc.

Posun od pojetí převážně medicínského k pojetí sociálně preventivnímu a k systémové orientaci.

3.4 Tabakismus

Tabák patří mezi návykové drogy, jeho účinky se neprojevují tak rychle a dramaticky.

Ve školní populaci je kouření ve srovnání s alkoholem ještě výraznějším hromadným jevem.

Cigareta si prosazuje postavení symbolu mužnosti a dospělosti. Kuřáctví žáka se často projevív jeho prospěchu ve škole.

3.5 Závislost na hracích automatech

Společenská atmosféra se změnila ve vnitřních hodnotách natolik, že vláda peněz zaskočila mnoho jedinců. Pocit osamocení v problému, nedostatečně vyvinutá osobní odpovědnost za všechno konání, mnohým nedovoluje, aby úspěšně zvládli pravidla této společnosti. Únik pak hledají ve světě hry, ve světě výherních automatů, heren.

Patologické hráčství je sledovanou diagnózou v rámci drogové epidemiologické studie státu. (Mühlpachr, Pavel. Kapitoly ze sociální patologie. IMS Brno, 2003).

4. Prevence

Se slovem prevence se v současné době setkáváme velice často. Tento pojem se vyskytuje ve společenských, lékařských i jiných vědách. Ve zdravotnictví slýcháme o prevenci před onemocněním, což je vlastně soubor určitých aktivit, které mají zabránit vzniku daného onemocnění.

Slovo prevence pochází z latinských slov *praeveniō*, *-īre* (předejít něčemu, předstihnout) a *praevertō*, *-ere* (předcházet, zamezit). Z tohoto se dá vyvodit, že má být něco činěno tak, aby nedošlo ke stavu či věci, kterým chceme našim činem zabránit. Značí to učinit určitá potřebná opatření.

Zaměřím především na sociální prevenci, která má v podstatě chránit naši společnost a jednotlivce před sociálně patologickými jevy. Jak se již mnohokrát ukázalo, je dobře a včas vykonaná prevence velmi účinným způsobem boje proti sociálně patologickým jevům. Náprava důsledků bývá vždy mnohem obtížnější, náročnější a dost často i nákladnější.

S prevencí je třeba začít již od prvních signálů negativního vývoje. Často jím bývá zdánlivě úplná maličkost. (Nešpor, K. Účinné preventivní strategie u dětí a dospělých. In.: studijní skripta k distančnímu vzdělávání, Pragouniversa, 1998,s.32-39).

4.1 Druhy prevence

Přibližně od konce 50. let se prevence dělila na primární a sekundární. Od 60. let se objevuje i prevence terciární.

Primární prevence má za cíl předcházet nemoci před jejím vznikem. Pojem nemoc, zde však můžeme chápat obecněji, může jít o nemoc společnosti. Jde tedy o předcházení vzniku nežádoucího jevu. Pozornost je zaměřena na nezasaženou část společnosti. Jako nástroj se používá poskytování informací, vytvoření možností kvalitního trávení volného času, podpora zdravého životního stylu, příprava na rodičovství.

Sekundární prevence se provádí poté, co nemoc vznikla, před tím, než způsobila poškození. Zaměřuje se na ohrožené osoby nebo rizikové skupiny, tedy na ty, kteří žijí v rizikovém prostředí nebo u nichž se projeví tendence k rizikovému chování. Do této skupiny lze například zařadit ty, kteří experimentují s drogami nebo i lidi procházející větší životní krizí. Jako nástroje se dá použít různých preventivních programů zaměřených na rizikové skupiny či jedince nebo pomoc sociálního asistenta.

Terciární prevence je snaha předejít vlastním škodám a dalšímu zhojbnému průběhu nemoci. Je směřována na osoby nebo skupiny, u kterých se již naplno projevilo rizikové patologické chování. Jako nástroj zde slouží např. léčba. Sociální prevence představuje aktivity ovlivňující proces socializace a sociální integrace jedince a aktivity zaměřené na změnu nepříznivých společenských a ekonomických podmínek, které jsou považovány za klíčové příčiny páchání trestné činnosti. Efektivita programů sociální prevence je velice těžce měřitelná a často se její účinky objeví za delší časové údobí. Výrazným způsobem však pozitivně ovlivňuje společenskou atmosféru.

Prevence může být z hlediska svého působení zaměřena na společenské faktory kriminality, pak se hovoří o sociální prevenci, nebo na omezování kriminogenních situací, pak se mluví o situační prevenci. Preventivní opatření ať sociální nebo situační prevence, můžeme podle cílových skupin jejich působení dělit na tři skupiny.

Primární prevence je zaměřena celou populací, dospělé i děti.

Sekundární prevence se zaměřuje na konkrétní rizikové skupiny obyvatelstva, úžeji vymezené podle věku, druhu ohrožení, teritoria apod.

Terciární prevence představuje resocializační opatření zaměřující se na ty, kteří trestný čin již spáchali.

Speciální kategorií jsou pak potenciální a skutečné oběti trestných činů. I zde se aktivity strukturují na pomoc obětem trestných činů a na podporu ochrany před trestnými činy.

4.2 Úloha státu v oblasti sociální prevence

Existuje mnoho definic státu. První Československý prezident a sociolog T. G. Masaryk definoval stát jako „určitou část člověčenstva, žijící spolu v určité zemi jakožto celek organizovaný a historický.“ Státem bychom mohli nazvat jednotný soubor mocenských a správních organizací, institucí a funkcí svrchovaně rozhodující o uspořádání určité společnosti na určitém území.

Funkce státu se dají rozdělit na vnější (zabezpečení obrany státu, mezinárodní politiky) a vnitřní (vzájemné vztahy mezi občanem a státem). Jednou z vnitřních funkcí státu je zajistit občanům ochranu a bezpečí. K tomuto účelu slouží právní řád.

Stát se snaží všemi zákonnými prostředky nežádoucím jevům zabránit. Může použít prevenci a represii.

Represi je možno chápat jako odplatný úkon za již spáchaný čin a bývá zde sporné, byla-li výše uvedená funkce naplněna.

Prevence napomáhá takovým nežádoucím jevům ve společnosti předcházet a napomáhá omezování jejich samotného vzniku.

Na Ministerstvu vnitra ČR byl zřízen odbor prevence kriminality. Jeho úkolem je podporovat obecní zastupitelstva a organizace, které se zabývají prevencí. MŠMT ČR se má dle Programu sociální prevence zabývat primární prevencí na školách. MPSV ČR má za úkol zabývat se především sekundární prevencí zaměřenou na mladé lidi, rodiny a skupiny mládeže.

Klíčovou roli v oblasti sociálně právní ochrany dětí mají sociální pracovníci oddělení péče o rodinu a dítě i kurátoři pro mládež.

Sociální prevence a prevence kriminality se stala standardní součástí aktivit státu a celé společnosti ve všech demokratických státech. Jako významný úkol je pocíťována i v naší republice. Prevence je oblast, která nemůže kriminalitu a sociálně patologické jevy zcela eliminovat, ale její zanedbávání by mohlo mít závažné následky. Nelze však také opomenout skutečnost, že kvalitní a fungující programy prevence, a to zejména na místní úrovni, velice významně pomáhají spoluvytvářet pozitivní atmosféru ve společnosti.

S jistou nadsázkou lze tedy říci, že nejdůležitější veřejnou silou každé moderní společnosti je schopnost regulace sebe sama. Tato schopnost se v prvé řadě odvozuje od kvality rodinného a komunálního života společnosti, od jejích sociálních, ekonomických, politických a dalších institucionálních struktur stejně, jako z kulturních tradic a hodnot vytvořených předky.

Úkoly státu jsou v tomto smyslu významné, leč omezené. Státní orgány musí plnit zejména úlohu koncepční, legislativní, informační a do jisté míry ekonomickou.

Efektivita opatření sociální prevence a prevence kriminality závisí do značné míry na tom, jak se podaří provázat opatření jednotlivých orgánů státní správy, samosprávy a také nevládních organizací a jednotlivců, nejen na centrální úrovni, ale zejména na úrovni místní, při realizaci konkrétních preventivních programů.

Velice významné místo v celém systému sehraávají obce, jakožto prostředník aktivního zapojení občanů do preventivních činností. Právě projekty prevence sociálně patologických jevů i kriminality na místní úrovni, které vycházejí z konkrétní analýzy kriminality a výskytu sociálně patologických jevů, a opírají se o aktivní spoluúčast obyvatel a obecních zastupitelstev, mají největší naději na dosažení viditelného efektu.

Podle Krause (Kraus, B. Základy sociální pedagogiky, Portál s.r.o., Praha, 2008, s. 148-151). Sociální prevence znamená předcházení potencionálnímu ohrožení sociálně patologickými jevy a ochranu před nimi.

Při primární prevenci se snažíme předejít sociálně deviantnímu jednání v situacích a prostředích, kde ještě daný jev nenastal.

Při sekundární prevenci působíme na osoby, které jsou z hlediska sociální patologie rizikové nebo se již deviantního chování dopustily.

Terciární prevencí rozumíme snahu o zabránění recidivě.

Sociální prevenci lze dělit i na plošnou, skupinovou, individuální a také na specifickou a nespecifickou. První se týká jednotlivých sociálních deviací. Nespecifická prevence představuje celkové formování osobnosti ke zdravému životnímu stylu, aby zralá osobnost byla sama schopna odolávat nejrůznějším negativním vlivům, nástrahám a ohrožením.

4.3 Prevence na škole

Problematiku prevence na českých školách se pokouší řešit tzv. Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008 a vyhláška 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy pod č.j.: 10 194/2002-14 vydalo Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

Čl. I

Prevence záškoláctví

(1) Dobu a způsob uvolnění žáka ze školního vyučování stanoví školní řád. V případě podezření z nevěrohodnosti dokladu potvrzujícího důvod nepřítomnosti žáka, se může ředitel školy v dané věci obrátit na zákonného zástupce nezletilého žáka, nebo požádat o spolupráci věcně příslušný správní orgán.

(2) Školní docházku (omluvenou a neomluvenou nepřítomnost) žáků své třídy eviduje třídní učitel.

(3) Na prevenci záškoláctví se podílí třídní učitel, výchovný poradce a školní metodik prevence ve spolupráci s ostatními učiteli a zákonnými zástupci žáka.

Součástí prevence je:

- a) pravidelné zpracovávání dokumentace o absenci žáků,
- b) součinnost se zákonnými zástupci,
- c) analýza příčin záškoláctví žáků včetně přijetí příslušných opatření,
- d) výchovné pohovory s žáky,

- e) spolupráce se školním psychologem a institucemi pedagogicko psychologického poradenství,
- f) konání výchovných komisí ve škole
- g) spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí apod.

Čl. II

Způsob omlouvání nepřítomnosti, řešení neomluvené nepřítomnosti a postup zúčastněných subjektů

- (1) Nepřítomnost nezletilého žáka základní a střední školy ve škole se omlouvá v souladu s platnými právními předpisy zákonným zástupcem žáka (popřípadě vychovatel domova mládeže, pokud jde o nezletilého žáka střední školy ubytovaného v domově mládeže); zletilý žák omlouvá svou nepřítomnost sám.
- (2) Základní a střední škola může požadovat, pokud to považuje za nezbytné, doložení nepřítomnosti žáka z důvodu nemoci ošetřujícím lékařem žáka, resp. praktickým lékařem pro děti a dorost, a to pouze jako součást omluvenky vystavené zákonným zástupcem nezletilého žáka (popřípadě vychovatelem domova mládeže, pokud jde o nezletilého žáka střední školy ubytovaného v domově mládeže) nebo omluvenky vystavené zletilým žákem, a to pouze v případě, že nepřítomnost žáka ve škole přesáhne tři dny školního vyučování.
- (3) Na dobu nepřítomnosti žáka ve škole, která předchází návštěvě žáka u ošetřujícího lékaře, resp. praktického lékaře pro děti a dorost, není tento lékař oprávněn vydat potvrzení o nemoci, neboť zpětně nelze jednoznačně a zodpovědně posoudit zdravotní stav žáka.
- (4) Ve zcela výjimečných, individuálně stanovených případech (především v případě časté nepřítomnosti žáka nasvědčující zanedbání školní docházky) může škola požadovat jako součást omluvenky potvrzení ošetřujícího lékaře, resp. praktického lékaře pro děti a dorost, o nemoci žáka i v případě nepřítomnosti, která nedosahuje délky uvedené v odstavci 2.
- (5) Školy a zdravotnická zařízení, tedy i praktičtí lékaři pro děti a dorost, jsou v souladu s § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, povinni oznamovat orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti nasvědčující tomu, že se v konkrétních případech jedná o děti, na něž se sociálně-právní ochrana zaměřuje (o děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku; o děti, jejichž rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo tato práva nevykonávají či jich zneužívají apod.).

- (6) O neomluvené i zvýšené omluvené nepřítomnosti informuje třídní učitel výchovného poradce, který tyto údaje vyhodnocuje. Při zvýšené omluvené nepřítomnosti ověřuje její věrohodnost. Neomluvenou nepřítomnost do součtu 10 vyučovacích hodin se řeší se zákonným zástupcem žáka nebo zletilým žákem třídní učitel formou pohovoru, na který je zákonný zástupce nebo zletilý žák pozván doporučeným dopisem. Projedná důvod nepřítomnosti žáka a způsob omlouvání jeho nepřítomnosti a upozorní na povinnost stanovenou zákonem. Seznámí zákonného zástupce nebo zletilého žáka s možnými důsledky v případě nárůstu neomluvené nepřítomnosti. Provede zápis z pohovoru, do něhož uvede způsob nápravy dohodnutý se zákonným zástupcem nebo zletilým žákem. Zákonný zástupce nebo zletilý žák zápis podepíše a obdrží kopii zápisu. Případné odmítnutí podpisu nebo nepřevzetí zápisu zákonným zástupcem nebo zletilým žákem se do zápisu zaznamená.
- (7) Během období, kdy škola vyhodnocuje neomluvenou nepřítomnost, může ředitel školy v zájmu zjištění pravé příčiny záškoláctví žáka a jejího odstranění požádat o spolupráci odborníky z oblasti pedagogicko-psychologického poradenství, popř. orgány sociálně-právní ochrany dětí.
- (8) Při počtu neomluvených hodin nad 10 hodin svolává ředitel školy školní výchovnou komisi, které se dle závažnosti a charakteru nepřítomnosti žáka účastní: ředitel školy, zákonný zástupce, třídní učitel, výchovný poradce, zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školní metodik protidrogové prevence, popř. další odborníci a zástupce rady školy, pokud byla zřízena.
- (9) Pozvání zákonných zástupců na jednání školní výchovné komise se provádí doporučeným dopisem. O průběhu a závěrech jednání školní výchovné komise se provede zápis, který zúčastněné osoby podepíší. Případná neúčast nebo odmítnutí podpisu zákonnými zástupci se v zápisu zaznamená. Každý účastník jednání obdrží kopii zápisu.
- (10) V případě, že neomluvená nepřítomnost žáka přesáhne 25 hodin, ředitel školy zašle bezodkladně oznámení o pokračujícím záškoláctví s náležitou dokumentací příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo pověřenému obecnímu úřadu. Tato ohlašovací povinnost vychází z platné právní úpravy.
- (11) V případě opakovaného záškoláctví v průběhu školního roku, pokud již byli zákonní zástupci pravomocným rozhodnutím správního orgánu postiženi pro přestupek podle ustanovení zákona, je třeba postoupit v pořadí druhé hlášení o zanedbání školní docházky Policii ČR, kde bude případ řešen jako trestní oznámení pro podezření

spáchání trestného činu ohrožení mravní výchovy mládeže. Kopie hlášení o zanedbání školní docházky bude zaslána příslušnému okresnímu úřadu nebo pověřenému obecnímu úřadu.

Čl. III

Závěrečné ustanovení

- (1) Ustanovení čl. II odst. 1 až 5 jsou stanoveny v dohodě se Sdružením praktických lékařů pro děti a dorost České republiky.
- (2) Metodický pokyn nabývá účinnosti dnem vyhlášení ve Věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Fakt, že preventivní působení nepřináší kýžený efekt, je do značné míry dán tím, že nejsou respektovány některé nezbytné zásady:

Princip systémovosti, že veškeré činnosti a snahy musí tvořit systém. Ve vzájemném souladu by měla působit škola, rodina a další výchovná zařízení, občanská sdružení, církve, ale také policie a např. zdravotnická zařízení. Jejich činnost musí také podporovat legislativa, média a celková společenská atmosféra.

Princip systematičnosti. Veškeré působení musí být průběžné a sociálně výchovná činnost kontinuální.

Komplexnost, která bývá chápána jako vzájemná provázanost prevence primární, sekundární a terciární, specifické i nespécifické, zahrnující navíc všechny věkové kategorie. Působení na osobnost ve všech jejích složkách.

Převážná část primární prevence má v našich podmínkách charakter pouhého informování nebo poučování (působení na složku kognitivní), což je často kontraproduktivní. Ze správně vedeného poučení by mělo vyplývat přesvědčení (působení na složku emotivní) o škodlivosti a nebezpečnosti daných jevů. Vyvrcholením výchovného působení by pak mělo být utvoření potřebných návyků zdravého životního stylu, správné životosprávy atd. (působení na složku konativní).

Ochrana žáků před sociálně patologickými jevy by měla být ve školách v popředí zájmu. Uvolnění společnosti po roce 1989 s sebou bohužel přineslo i rozšíření prostoru pro patologické jevy ve společnosti a jejich nárůst. Mladí lidé jsou ohroženi poměrně snadnou dostupností drog a závislostí na hře a to zejména na výherních automatech. Rizikovou skupinou jsou dospívající s nedostatečným rodinným zázemím, sdružující se v závadových partách. Ohroženi jsou i jedinci psychicky labilní, kteří jeví sklon k rizikovému řešení problémových situací.

Ve školním prostředí je nutné si všimnout změn v chování, vystupování, vztahů k ostatním lidem, zhoršení prospěchu i vnějších fyzických znaků, které mohou signalizovat problém s drogami. Ve fázi experimentování s drogami si jedinec – experimentátor uvědomuje, že brát drogy je špatné, a proto svou činnost tají. V mnohých případech se mu to úspěšně daří a případné projevy dokáže věrohodně vysvětlit nebo vytrvale zapírat.

Fáze častějšího užívání už přináší konzumentovi problémy. V této fázi už rodiče nebo učitelé zpravidla vědí, o jaký problém se jedná, případně už u žáka byly nalezeny drogy či jiné důkazy užívání. Dotyčný žák si ale svou vznikající závislost neuvědomuje, své problémy bagatelizuje, popřípadě stále usilovně zapírá. S rostoucí závislostí přestává narkomanovi záležet na utajení jeho závislosti. Školní výsledky i mínění pedagogů jsou mu lhostejné, veškerou energii věnuje na obstarávání drogy zpravidla kriminální cestou.

Pokud má pedagog nebo VP podezření, že žák školy užívá drogy, měl by bezodkladně informovat rodiče žáka. Všichni pedagogičtí pracovníci školy musí být obeznámeni s postupy, co dělat v různých situacích souvisejících s drogami ve školním prostředí.

Na každé škole je stanoven metodik prevence sociálně patologických jevů, který má celou oblast prevence na škole koordinovat. VP s ním úzce spolupracuje při tvorbě, realizaci a vyhodnocování školního Minimálního preventivního programu.

Pedagogičtí pracovníci si musí uvědomit, že ani s plnou podporou rodiny žáka, nikdy nebudou schopni závislost žáka na drogách či hře vyřešit. Jediným vhodným opatřením je přesvědčit rodiče, aby vyhledali odbornou pomoc ve střediscích pro drogově závislé, kde se jim dostane odborné rady a pomoci.

4.4 Prevence v rodině

Prevence v rodině je skutečně tou první, primární a nesmírně důležitou prevencí. Lze se řídit následujícími zásadami:

Získat si důvěru dítěte. Toho lze dosáhnout tím, že rodiče věnují pozornost i čas tomu, co dítě říká a že kvalitně dovedou rozpoznávat i neverbální složku komunikace dítěte. Rodič se může pokusit vyjádřit vlastními slovy to, co mu dítě řekne a poté se jej zeptat, zda to opravdu myslelo tak, jak on to pochopil. Děti velmi citlivě vnímají neverbální komunikaci (tón hlasu, intenzitu hlasu, ale i pohledy apod.).

Umět se dětmi hovořit i o alkoholu, drogách, sexu. Zvolit si vhodnou chvíli na rozhovor, kdy jsou rodiče i děti v přátelském a uvolněném naladění. Je velice vhodné se předem připravit,

opatřit si potřebné informace. Dítě by mělo mít pocit, že se může zeptat na cokoliv a bude mu adekvátně věku odpovězeno.

Umět předcházet nudě. Toho lze dosáhnout tím, že se posílí vazba dítěte na rodinu. Zejména u starších a dospívajících bývá užitečné, když se mohou do určité zdravé míry podílet na rozhodování. S tím jde samozřejmě ruku v ruce účast na provozu domácnosti. Tím se děti učí prakticky užitečné věci a společná práce jim dává pocit sounáležitosti. Je však opět důležité zohlednit věk a možnosti dítěte. Velice důležitá je pochvala! Možností je také dítě povzbuzovat ke kvalitním zálibám mimo rodinu.

Zdravá pravidla v rodině. Tato vytvářejí atmosféru předvídatelnosti. Výhodou jsou rodiče, kteří jsou nositeli kvalitních hodnot a jsou vzorem.

Pomoci dítěti bránit se nevhodné společnosti. Dítě by se mělo naučit rozlišovat mezi skutečným přátelstvím, nedílnou součástí je i úcta k druhému, k jeho zdraví, soukromí, a mezi bezohlednými vztahy, které chtějí druhého jen využít. Do této skupiny patří i dovednosti odmítání, které je možno s dětmi nacvičit.

Posilování zdravého sebevědomí dítěte. Tomu napomáhá vhodná pochvala, ukládání si realistických cílů. Případná kritika by měla následovat okamžitě a měla by se týkat vždy konkrétního prohřešku. Je správné dávat dítěti přiměřenou odpovědnost. Dítě musí poznat, že jej mají rodiče rádi takové, jaké je.

Účinná spolupráce s dalšími dospělými. Tím je zamýšlena spolupráce s ostatními rodiči navzájem, spolupráce se školou, s širší rodinou, s klubem apod.

5. Záškoláctví

Je jeden z „tradičních problémových jevů“, týkajících se školy, neboť školní docházka v rámci základního školství je již od roku 1775 v českých zemích uzákoněna jako povinná (tehdy pouze od 6 do 12 let). V rámci středního vzdělávání pak tato povinnost „účasti na vyučování“ vyplývá ze stanovených základních povinností vzdělávajícího se žáka, studenta a právem školy je docházku sledovat, absence evidovat a vyhodnocovat, tj. omluvit či neomluvit. Tam, kde je stanovena nějaká povinnost, bývají stanoveny i sankce.

Konkrétní podmínky a okolnosti jsou přesně vymezeny ve školních řádech jednotlivých škol (ať už základních, speciálních, středních či učilišť).

Záškoláctví je jev, kdy žák úmyslně vynechává školní docházku. Bez omluvení se neúčastní vyučování a často se tak děje i bez vědomí nebo souhlasu rodičů.

Záškoláctví lze rozlišit v širším a užším smyslu. V širším smyslu jde o neomluvenou absenci žáků bez ohledu na její počet a důvody. V užším smyslu jde u žáka o vážně narušený vztah ke škole a k učení.

Současně může být záškoláctví reakcí na složitou životní situaci, kterou dítě nedokáže samo zvládnout nebo špatná adaptace na školní prostředí.

Záškoláctví bývá také vymezováno ke vztahu k absentérství, přičemž absentérství je definováno jako „...častá bezdůvodná, neomluvená nepřítomnost žáka nebo studenta ve vyučování a v dalších činnostech, které jsou školou nebo jinou vzdělávací institucí předepsány jako povinné.

Zvláštním případem absentérství je pak záškoláctví. (Průcha, J., Mareš, J., Walterová, E. Pedagogický slovník. Portál, Praha, 2003).

Pedagogičtí pracovníci, kteří jsou v první řadě odpovědní za kvalifikovanou detekci případů záškoláctví, žádný objektivní popis aktuálních modelů chování dětí a rodičů k dispozici nemají. Ve většině zemí s rozvinutým školským systémem v praxi funguje jeden rozhodující indikátor záškoláctví, a tím je sledování školní docházky, respektive evidence neomluvené nepřítomnosti.

Rozdíl mezi omluvenou a neomluvenou nepřítomností při tom spočívá v tom, zda má žák (či rodiče) pro danou absenci legální důvody a zda došlo k uvolnění žáka z vyučování předepsaným způsobem. Kyriacou (Kyriacou, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole. Portál, Praha, 2005) poukazuje na skutečnost, že pod termín záškoláctví je nutné zahrnout celé spektrum modelů chování žáků a rodičů (resp. zákonných zástupců), jejichž výsledkem je zvýšená míra (neomluvené) absence.

Dá se konstatovat následující: ve většině zemí existuje normativně stanovený počet neomluvených absencí, po jehož naplnění je příslušný žák v podezření ze záškoláctví a je vůči němu (a rodičům) uplatňován předepsaný postup a sankce.

5.1 Kategorie záškoláctví

Pravé záškoláctví

je chování žáka, který záměrně, bez důvodu a bez vědomí či souhlasu rodičů nechodí do školy a zdržuje se mimo domov. Důležité je, že rodiče o absencích svého dítěte vůbec nic netuší a zpravidla se o nich dozvídají až po určité době a z jiných zdrojů než od svých dětí.

Záškoláctví s vědomím rodičů

Žák do školy nechodí, ale rodiče jsou o tomto stavu informováni a také jsou si vědomi, že dítě k tomuto nemá žádný oprávněný důvod. Někteří rodiče nechají dítě doma, když má narozeniny, nebo pokud je třeba doma s čímkoliv pomoci, také se může doma starat o nemocného.

Na této formě záškoláctví se podílejí různé typy rodičů, z nichž někteří se staví ke vzdělávání nepřátelsky, jiní jsou slabí dítěti poručit či cokoliv odepřít a potvrdí vše, co jejich potomek žádá, jsou i tací, kteří jsou na pomoci a podpoře dítěte závislí a potřebují je mít doma.

Záškoláctví s klamáním rodičů

Existují žáci, kteří dokážou své rodiče přesvědčit o svém nepravdivém zdravotním stavu či životní situaci takovým způsobem, že od rodičů získá omluvení své absence.

Tuto kategorii bývá však velice často obtížné rozlišit od záškoláctví s vědomím rodičů, protože rodiče absenci dítěte v tomto případě omlouvají zdravotními potížemi, aniž by věděli, že jsou dítětem manipulováni.

Útěky ze školy

Někdy je nazýváno jako „interní záškoláctví“. Jde o chování žáka, který do školy chodí, nechá si zapsat přítomnost, avšak během vyučování odchází, aniž by jeho nepřítomnost byla zaznamenána. Zůstávají v prostorách školy nebo odjedou na krátkou dobu mimo.

Odmítání školy

Týká se žáků, kterým představa školní docházky činí vážné psychické potíže. Patří sem poruchy pramenící z problémů ve škole, strach ze šikany, školní fobie, deprese apod. V takovém případě se žák bojí, že by měl jít do školy, že mu rodiče nemohou pomoci a bývá nutná odborná intervence. Hranice mezi žáky, kteří jsou opravdu psychicky narušení a žáky, kteří jednoduše do školy chodit nechtějí a jejichž rodiče nejsou schopni je k tomu přimět, je i zde nejednoznačná.

Čerpajíc ze všech výše uvedených skutečností, si záškoláctví pro naše účely budeme definovat jako takové modely chování žáků a jejich zákonných zástupců, jejichž výsledkem je zvýšená neomluvená nepřítomnost žáka či zvýšený počet omluvené nepřítomnosti. (Kyriacou, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole. Portál, Praha, 2005).

5.2 Etiologie záškoláctví

V této kapitole se chci věnovat možným příčinám takových modelů chování, které vzhledem k počtu (neomluvených) absencí můžeme označit za záškoláctví. Příčina záškoláctví je chápána jako faktor, který se na základě výzkumů prokazatelně a ve statisticky významné míře podílí na vzniku záškoláctví.

Možné příčiny popsané v odborné literatuře jsem si dovolila pro přehlednost rozčlenit do čtyř kategorií s ohledem na prostředí, v němž tyto příčiny převážně vznikají a bezprostředně působí. Těmito čtyřmi kategoriemi jsou: osobnost žáka (chápána jako vnitřní prostředí), rodina, škola, prostředí, v němž žák tráví svůj volný čas.

6. Příčny sociálně patologických jevů

6.1 Osobnost žáka

Osobnost bývá definována jako to co člověk chce (pudy, potřeby, zájmy, hodnoty), co může (možnosti, schopnosti, vlohy, nadání), co člověk je (temperament, charakter), a kam člověk směřuje (začlenění do určité společenské třídy, zvolená osobní životní cesta).

Osobnost můžeme definovat jako dynamickou organizaci, soubor, celek, jednotu zděděných, vrozených a pod tlakem společnosti, výchovy i sebevýchovy v interakci s určitým přírodním, společenským, ekonomickým a kulturním prostředím vytvořených a relativně trvalých a stálých zvláštností, tělesných, biopsychických a duševních procesů, postojů, vztahů, dimenzí a vlastností, které řídí činnost člověka a podmiňují nejen jeho chování, ale i prožívání a způsob adaptace na prostředí. (Kohoutek, R. Pedagogická psychologie. IMS Brno, 2006).

Na lidském vývoji se spolupodílí mnoho faktorů: dědičnost, biologické vlivy, rodina a její postoj k dítěti spolu s časem, který je mu ochotna věnovat, dále sourozenectví, výchova, škola, mimoškolní instituce, vrstevníci, volný čas a jeho naplnění, masmédiá, ekonomická situace rodiny, postoj ke vzdělání, příslušnost k sociální nebo etnické skupině, jazykový vývoj, geografické a kulturní vlivy apod.

Pokud je nějaká složka nenaplněna nebo je naopak naplněna nepřiměřeně, může to mít negativní vliv na chování a jednání jedince, na neschopnost zastávat přiměřené sociální role.

Mezi nejznámější faktory podílející se na rizikovém chování patří:

Dědičnost a biologické vlivy

Genetické příčiny – rodová zátěž nebo nově vzniklé genové mutace. I když je dnešní porodnictví na vysoké úrovni, přes veškerá genetická vyšetření se ne vždy podaří všechny genetické vady plodu odhalit. Za prokázané se dnes již považují některé vazby závislostního chování na dědičnost. K vrozeným vlastnostem osobnosti patří vlohy, dispozice, inteligence a temperament – i ty se podílí na pozitivním či negativním jednání jedince.

Prenatální příčiny – poškození oplodněného vajíčka působením toxických látek a léků, infekce a virová onemocnění plodu či matky, úrazy nebo operace matky v době těhotenství, metabolické vady matky, špatná nebo žádná péče o matku, těhotenství vzniklé na základě násilného trestného činu aj.

Perinatální příčiny – abnormality při samém porodu, přiškrcení dítěte díky omotání pupeční šňůry, zdlouhavý porod s nedostatečným zásobením kyslíkem, klešťový porod apod.

Biopsychické příčiny postnatální – infekce, úrazy, porucha metabolismu, epilepsie, intoxikace, záněty nervové soustavy aj.

Sociokulturní příčiny postnatální – dlouhodobé negativní následky si dítě odnáší z prostředí, ve kterém zažívá neadekvátní reakce a nerespektování jeho vývojových poruch a zvláštností. Získané schopnosti, zájmy, volní a charakterové vlastnosti se také odráží v dalším chování a jednání.

V této části se chci zabývat příčinami školní neúspěšnosti žáka, které spočívají v jeho osobnosti. Jsou ovlivněné labilitou nervové soustavy, psychosociální nezralostí jedince, sníženou adaptabilitou, emoční labilitou, poruchami chování, zvýšenou agresivitou apod. Školní neúspěšnost můžeme chápat jako selhání dítěte či adolescenta v podmínkách školy, a to nejen v oblasti školního prospěchu, ale také v oblasti vytváření si žádoucích postojů k učení, vzdělání, školnímu prostředí, učitelům.

Škola je jak známo prostředím, které je primárně zaměřeno na výkon a osvědčování schopností, přičemž ne každý žák má podle Vágnerové (Vágnerová, M. Psychologie problémových dětí a mládeže. In: studijní skripta pro vychovatele obor SP, TU, Liberec, 2000) dostatečné somatické a psychické předpoklady v tomto prostředí obstát. Neúspěch ve školní práci již od začátku může vytvářet nežádoucí postoje ke školnímu prostředí, může demotivovat a fixovat kompenzační mechanismy.

Vzdělání a úspěch ve škole poté pro jedince nepředstavují hodnotu, o kterou je zapotřebí usilovat. Přirozená potřeba úspěchu a sebepotvrzení je poté podle Vágnerové uspokojována mimo školní prostředí např. v oblasti sportu nebo ve vrstevnických skupinách různého zaměření. Uvádí dvě zásadní příčiny školní neúspěšnosti dětí a mládeže, které můžeme identifikovat v osobnosti žáka. Jde o sníženou úroveň rozumových schopností a nerovnoměrné nadání žáka.

Sníženou úroveň rozumových schopností rozumíme dle Vágnerové inteligenční úroveň, která se u žáka pohybuje v rozmezí 71-85 IQ. I když inteligenční úroveň má podle Vágnerové vzhledem ke školní úspěšnosti predikční hodnotu cca. 50 - 60%, jde prokazatelně o faktor, který zvyšuje nároky např. na volní vlastnosti žáka, rodinné zázemí a přístup učitelů. V součtu pak snížená úroveň rozumových schopností zvyšuje pravděpodobnost neúspěchu ve školní práci. Uvádí se, že v průměrné třídě o 25-30 žácích disponují sníženou úrovní rozumových schopností v průměru 3 žáci.

Příčiny je nutné hledat především v organických poškozeních centrální nervové soustavy perinatální povahy, které jsou provázeny hyperkinetickými poruchami.

Druhou skupinou příčin znamenajících v důsledku sníženou úroveň rozumových schopností představuje kombinace nižšího nadání a výchovné nepodnětnosti. Jde o fenomén inteligence sociálně deprivovaných dětí, která má specifické projevy a strukturu vyžadující odpovídající pedagogický přístup.

Druhou skupinou příčin školního neúspěchu založenou v osobnosti žáka je nerovnoměrné nadání spočívající především ve specifických poruchách učení. Jejich podkladem jsou určité biologické dysfunkce projevující se především v podprůměrnosti některých dílčích kognitivních, motorických, pamětních a řečových funkcích. Tito žáci však vykazují v součtu průměrnou až nadprůměrnou inteligenci.

Žáci vzhledem ke své specifické dispozici mají problém obstát v podmínkách klasických škol. Kyriacou (Kyriacou, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole, Portál, Praha, 2005) uvádí hypotézu o souvislosti frustrace z určitých učebních metod a záškoláctvím. Uvádí výsledky výzkumu, které potvrdily, že žáci vykazující různé druhy odporu vůči škole mají ve většině případů zvláštní vzdělávací potřeby.

6.2 Osobnost učitele

Jako učitele chápeme člověka, který se soustavně odborně vzdělává a vychovává děti, mládež nebo dospělé. Je rozhodující složkou ve výchovném procesu, je jeho iniciátorem. Jeho úkolem je pečovat o rozumový, citový, tělesný a volní rozvoj vychovávaného – žáka.

Pro úspěšný výkon učitelské profese jsou nutné všeobecné vzdělání a široký filozofický, vědecký a kulturní rozhled, teoretické i praktické odborné vzdělání, pedagogické a psychologické vzdělání.

Pedagogova osobnost má ve vyučování a výchovném práci rozhodující, hlavní úlohu. Předpokladem kladného vlivu na žáky je autorita učitele a působivost jeho osobnosti

Autorita učitele je závislá na jeho společenské a odborné pověsti, na jeho charakterových a morálních vlastnostech a řídicích schopnostech.

Pedagog imponuje žákům především svým kladným a spravedlivým postojem k nim a teprve pak až svými znalostmi a pracovními schopnostmi, klidem a objektivností. Pro svého oblíbeného učitele často žáci vykazují zvýšené pracovní úsilí.

Osobní příklad učitele a kouzlo jeho osobnosti jsou nenahraditelné.

Mnoho škod ve vývoji osobnosti žáka zavíní učitelé, kteří nejsou zcela duševně zdraví, frustrují žáky, kteří se tak mohou stát problémovými.

V současné době se výrazně rozvíjí nová nauka o osobnosti učitele tzv. pedeutologie. (Čáp, J. Psychologie pro učitele. Státní pedagogické nakladatelství, n.p., Praha, 1983).

Dva přístupy při studiu osobnosti učitele:

Normativní přístup – jeho cílem je určit, jaký má být učitel, jaké má mít vlastnosti, jestliže má mít ve výchovně vzdělávacím procesu úspěch. Jde o kvalifikaci odbornou a pedagogicko-psychologickou.

Analytický přístup – jeho cílem je určit, jaké mají konkrétní pedagogové reálné osobnostní vlastnosti. Užívá se induktivní metoda, patří sem psychologické testování osobnosti učitelů, analýza výpovědi žáků a studentů o svých učitelích.

Učitel by měl mít i zvláštní schopnosti, ke kterým patří pedagogický talent (schopnost člověka pro výkon určité činnosti), pedagogické mistrovství (přichází postupně s přibývajícím učitelstvem), pedagogický takt (způsoby posuzování, rozhodování, řešení vzniklých výchovných situací)

Do profesionální kvalifikace učitele patří diagnostické schopnosti, didaktické schopnosti učitele, schopnost neustále rozšiřovat obzor svých vědomostí, schopnost proniknout do vnitřního světa žáka (empatie), pedagogická expresivnost, konstruktivní schopnost, výrazové schopnosti, organizační schopnosti, schopnost získat autoritu, komunikační schopnost.

6.3 Vliv rodinného prostředí

Funkce rodiny:

- biologicko-reprodukční
- sociálně ekonomická
- socializační
- kulturně výchovná
- citová
- společenská

Přes všechny problémy, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci,

funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat.

Dle Krause (Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Portál, Praha, 2008, s. 79-87), česká rodina prošla v posledních desetiletích zajímavým vývojem.

Definování rodiny jako malé primární sociální skupiny je velmi obtížné. Tradiční kritéria přestávají platit.

Především institucionální spojení zákonným manželským svazkem není nutnou podmínkou rodinného života. Výrazně přibývá soužití, kdy toto kritérium naplněno není. V důsledku toho přibývá dětí, které se rodí mimo legitimní manželství. I taková soužití však mohou fungovat jako rodina a splňovat další znak rodiny – její členové bydlí pod jednou střechou a spolupracují mezi sebou v rámci společensky uznávané dělby práce.

Rodina je strukturovaným celkem, jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí. V každém případě je to přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné, a přejímá to, co mu připravili rodiče.

Proměny současné rodiny zasáhly sociální role rodičů. Muž ztratil své dřívější výsadní postavení v rodině a žena získala některá práva a povinnosti, které dříve náleželi jen muži. Také děti se stále aktivněji podílejí na organizaci rodinného života a vztah mezi rodiči a dětmi je více partnerský. Přítomnost obou rodičů, kteří se ve svých rolích doplňují, je pro děti nenahraditelná.

Rodina se často dostává do určité izolovanosti a žije v určitém uzavření před vnější společností. Je to důsledek sílící tendence odděleného života jednotlivých generací a poklesu významu sousedských vztahů.

Dnešní rodina se stále zmenšuje, zvyšuje se počet osob žijících v jednočlenných domácnostech a počet osamělých žen s dětmi. Spolu s uvedenou izolovaností to vede k menší stabilitě rodin, které se stávají citlivějšími na nejrůznější vnitřní otřesy.

Dalším charakteristickým rysem je dezintegrace. Téměř ve všech rodinách ubývá chvil, kdy se celá rodina schází pohromadě za účelem sdělit si navzájem své zážitky, radosti, starosti a hledat cesty vzájemné pomoci a spolupráce.

Přibývá rodin, kde se členové jen potkávají, korespondují spolu, případně vůbec přestávají komunikovat.

Na zmíněné dezintegraci rodiny se silně podílí výrazné zatížení rodičů pracovními aktivitami, což znamená značné časové zaneprázdnění. Důsledkem je vyčerpání, málo času na relaxaci i na chvíle prožité společně s dětmi. To bývá však často kompenzováno nadměrným přísunem

materiálních prostředků a vysokým kapesným. Negativně se promítne do hodnotového systému a charakterových vlastností dítěte a v konečném důsledku to může vést k jejich deviantnímu chování.

Model dnešní rodiny je často dvoukariérový, což je důsledek emancipace – růstu vzdělanosti, kvalifikovanosti i větší zaměstnanosti ženy, což vede bohužel i k rozpadu rodin.

V ČR se značně zvýšila rozvodovost, až každé druhé manželství končí rozvodem a to nejsou kontrolovány volné svazky. Rozvod má stále svůj psychologický význam jako faktor ovlivňující duševní zdraví dítěte a jeho osobnostní rozvoj. Důsledky rozvodu rodičů si často dítě nese i do svého dalšího života.

Je také stále silící diferencovanost rodin dle socioekonomické úrovně. Mnoho domácností je v nižších příjmových pásmech. Rodiny se stále častěji zadlužují, čehož důsledkem může být výskyt deviantního chování.

Pedagogická a psychologická literatura přikládá největší význam nemateriálním faktorům rodinného prostředí, které vytvářejí základ emocionálního a kulturního klimatu rodiny.

Podle Kyriacou, můžeme konstatovat, že všechny dosud provedené výzkumy na téma záškoláctví přímo či nepřímo potvrdily skutečnost, že zásadní roli při vzniku a rozvoji záškoláctví sehrává rodinné prostředí.

Na následujících řádcích si uvedeme a stručně okomentujeme nejdůležitější proměnné vyskytující se v rodinném prostředí, které se mohou stát jednou z příčin vzniku záškoláctví.

Výchovné styly v rodině představují, vzhledem k záškoláctví velmi vlivný a rizikový faktor. Nejrizikovější se jeví ty výchovné styly, jejichž charakteristikou je nezájem rodičů o dítě (žáka). Tento nezájem se projevuje absencí cílevědomého vedení v oblasti výchovy a vzdělání dítěte.

My na tomto místě dodejme, že tento postoj rodičů k dítěti se přirozeně odráží na ochotě rodičů vstupovat v zájmu dítěte do komunikace a kooperativních vztahů se školou.

Typ rodiny se jeví jako další rizikový faktor.

Jedním z mnoha dělení rodiny je:

Úplná rodina, neúplná rodina, doplněná rodina, nebo rodina, kde dítě je vychováváno některým ze členů širší rodiny.

Kyriacou uvádí, že z hlediska záškoláctví je nejrizikovější výchova chlapců v neúplné rodině. Autoři svorně vychází z empiricky ověřeného předpokladu, že neúplná rodina nemusí být schopna realizovat optimální fungování sociální kontroly.

Dalším rizikovým faktorem se jeví počet dětí v rodině, jejich věk a vzájemné vztahy. I když se v současnosti pohybuje průměrný počet dětí kolem 1,2 dítěte na rodinu, stále existují

rodiny s vyšším počtem dětí. Vágnerová dodává, že rodičům vzniká nejen problém rovnoměrné distribuce pozornosti, ale také problém adekvátní pozornosti.

Konstatuje, že záškoláctví na základních školách propuká mezi 10-11 rokem. V závažné míře pak v období mezi 13-15 rokem. Vágnerová upozorňuje na nutnost věnovat dítěti zvýšenou pozornost v prepubertálním a pubertálním věku, což může být vzhledem k počtu potomků a selektivě pozornosti problém.

Sociálně ekonomická situace rodiny je dalším důležitým rizikovým faktorem. Empirickým výzkumem zjistila souvislost vysoké míry nezaměstnanosti s vysokou mírou výskytu záškoláctví. Dlouhodobá nezaměstnanost produkuje špatnou finanční situaci rodin a má vliv na zvýšený výskyt rozličných druhů patologií (např. alkoholismus). Dlouhodobá nezaměstnanost může mít negativní vliv na pracovní návyky a režim dětí. Ekonomický neúspěch rodičů pak může demotivovat ve věcech vzdělání.

Rodinné klima je proměnná, která je významně určována kvalitou vztahů mezi členy rodiny. Tyto vztahy mohou být silně narušeny tzv. rodinnými problémy, které charakterizuje jako zátěžové situace, s nimiž se rodina těžko vyrovnává.

Patří sem např. choroba člena rodiny, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatek financí, hádky v rodině, domácí násilí, rozvod, alkoholismus člena rodiny. Na tyto zátěžové situace v rodině mohou děti reagovat různým způsobem. Výsledkem může být pokles školního výkonu, výchovné potíže, útky, toulky, záškoláctví.

Socio-kulturní úroveň rodiny je zásadní proměnnou ovlivňující problematiku záškoláctví. Socio-kulturní úroveň totiž určuje postoj rodičů ke vzdělání, který je určován zpravidla vlastním dosaženým vzděláním a jejich uplatněním na trhu práce.

Podle Bielikové se kromě etnických skupin drtivá většina záškoláků na základních školách rekrutuje právě ze sociálně slabších rodin a z rodin dlouhodobě nezaměstnaných. Tento závěr je zapotřebí ovšem brát s rezervou. Ve hře je pochopitelně řada proměnných. Záškoláctví je multikauzální a velmi dynamický jev.

6.4 Výchova

Výchova je chápána jako dílčí případ obecného procesu formování člověka. V procesu výchovy dochází k záměrnému, cílevědomému vytváření a ovlivňování podmínek pro rozvoj společnosti. Výchova je záměrné působení na celou osobnost člověka.

Výchovný proces probíhá v různých institucích a v různých prostředích. Ve škole dominuje proces vzdělávací a výchovné působení se orientuje zvláště na složku kognitivní, proti tomu

rodina je tou institucí, která formuje především složky emotivní a konativní. Vytváří povahové vlastnosti, návyky, modely chování.

Z hlediska výchovného ovlivňování osobnosti má rodina výsadní postavení v tom smyslu, že je prvotním výchovným činitelem a nastupuje v počátečním období života člověka, které je obdobím pro vytváření charakteru rozhodujícím.

Rodina je nenahraditelná pro emocionální vývoj dítěte, je citovým zázemím a útočištěm. Problém však bývá v tom, že stále větší část rodin si tuto odpovědnost plně neuvědomuje, s výchovou začíná až později a důležité počáteční období života dítěte tzv. promarní.

Rodinná výchova má největší význam v předškolním věku, postupně její výchovná role slábne a nastupují další výchovní činitelé.

V předškolním věku je významným úkolem rodiny příprava dítěte na vstup do školy, rozvíjení zájmů. Později hraje rodina roli při volbě profesionální dráhy.

Znaky výchovy v rodině:

Individuální charakter – na výchovu má vliv věk rodičů, jejich vzdělání, životní zkušenosti z orientační rodiny, osobnostní předpoklady, harmonie a disharmonie vztahů.

Neprofesionální charakter – výchova staví pouze na zkušenostech z dětství, důsledkem jsou velmi rozmanité metody uplatňované ve výchově, preferovány jsou krátkodobé cíle.

Intimní charakter – výchova často probíhá na bázi silných citových vazeb, výchovné ovlivňování má charakter důvěrný a o to větší může mít efekt, pokud je vedeno správným směrem.

Dlouhodobé působení – výchova probíhá řadu let a má relativně stabilní charakter

K narušení výchovné funkce může dojít, pokud se rodiče o děti nemohou, nechtějí nebo neumí starat

Nesprávná výchova se projevuje přílišnou přísností, přílišnou láskou, nedostatkem citu, nedostatkem času, lhostejností, a narušenými vztahy v rodině.

Výchova v rodině je proces velice složitý a podmíněný řadou faktorů (věkem rodičů, strukturou rodiny, ekonomickými podmínkami, kulturní úrovní, vzděláním rodičů atd.).

Biologické podmínky výchovy:

- konkrétní biologická struktura vychovávaného
- zdravotní stav vychovávaného a jeho prostředí
- jeho biologické makro a mikroprostředí
- hygienické podmínky života
- dědičné faktory

Sociální podmínky výchovy:

- konkrétní společenskopolitická formace, v níž člověk žije
- ekonomická, politická a kulturní úroveň společnosti
- charakter konkrétního mikroprostředí a jeho složení (rodina, místo života, sociální zaměřenost rodiny, skupiny a zařazení člověka do nich)
- charakter skupin, ve kterých se uskutečňuje výchova
- poruchy v prostředí a povaha těchto poruch

Psychické podmínky výchovy:

- úroveň poznávacích schopností, úroveň a kvalita předchozího poznání
- kvalita temperamentu, vloh, nadání a talentu
- emocionální vzrušivost a sociální obsah emocí
- volní a charakterové vlastnosti
- zájmové zaměření

Výchovné zásady:

Zásada úcty ke každému člověku

Zásada ohledu na věkové a individuální zvláštnosti vychovávaných

Zásada opory o kladné rysy osobnosti vychovávaného

Zásada aktivity vychovávaných

Zásada demokratického vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným

Zásada názornosti

Zásada trvalosti

Zásada soustavnosti

Zásada působení příkladem

Zásada spojení výchovy se životem

Zásada jednotného působení, spolupráce všech vychovatelů i výchovných institucí

Zásada důslednosti (Kraus, B. Teorie výchovy. IMS Brno, 2006).

Adekvátní styl výchovy zahrnuje pocit bezpečí, dostatek lásky, podporu sebevědomí dítěte s důrazem na vnitřní motivaci a vlastní názor, správné výchovné vzory, dostatek času na výchovu i čas na odpočinek, citlivý zájem o dítě, o jeho zájmy, koníčky, kamarády, školní výsledky.

Podporuje samostatnost dítěte, kreativitu, jeho všestranný rozvoj.

Projevuje se nedirektivností, nepodceňováním se, nezesměšňováním, respektováním dětských potřeb, ale i osobnosti dítěte, volností projevu, pomocí při řešení problémů.

Pouze výchovné styly s těmito uvedenými parametry směřují k rozvoji všestranné a samostatné osobnosti.

To, jakým stylem výchovy prochází jedinec v dětství, se projevuje v jeho dalším životě. Problémem výchovy je, že spousta jedinců ve svém životě opakuje takové vzorce jednání a chování, které jim utkvěly v mládí.

Důležitou je i výchova k disciplíně a ukázněnosti, představuje soubor výchovných opatření, s přesně stanovenými cíli, adekvátně volenými výchovnými metodami a prostředky výchovy, které směřují k vytvoření disciplinovaného chování, což vyžaduje trpělivost, postupné sebeutváření a schopnost podřídit se.

Sociální determinace výchovy (jak oblasti společenského života vstupují do procesu výchovy).

Jedná se o faktory:

Týkající se vychovávaného – prostředí, ve kterém žije (rodina, vrstevníci, lokalita, média)

Týkající se vychovatele – prostředí, ve kterém žije, sociální prestiž jeho profese, pracovní podmínky

Týkající se obsahu (cílů) výchovy – společensko-kulturní podmínky, celková úroveň společnosti.

6.5 Vliv školy

V prostředí školy tráví každý člověk podstatnou část svého života. Škola je instituce, která má vedle rodiny zásadní vliv na formování lidské osobnosti a na její socializaci.

To, jakým způsobem hodnotíme školní prostředí, jde ruku v ruce s tím, jaký postoj si vytváříme ke vzdělávání i společnosti, do které vstupujeme.

Je vymezeno pět oblastí školního klimatu, jsou to: celkový vztah a motivace ke škole, kvality a kompetence učitelů, pravidla ve škole a kázeň ve vyučování, soudržnost třídy jako sociální skupiny a architektonické, estetické a hygienické aspekty školy.

Prvním pilířem je pohoda prostředí, a to jak věcného, tak sociálního i organizačního.

Ve škole se řadí k věcnému prostředí veškeré budovy a venkovní prostory. Mělo by být především zdravotně nezávadné, bezpečné, funkční, estetické, podnětné, motivační a v neposlední řadě dostupné.

Sociální prostředí vytváří všichni jednotlivci i skupiny ve škole a měli by se vzájemně považovat za rovnocenné partnery.

Za důležité pojmy v oblasti sociálního prostředí se považují úcta, důvěra, snášenlivost, uznání, otevřenost a vůle ke spolupráci a pomoci. K organizačnímu prostředí řadíme režim dne, který by měl odpovídat potřebám žáků, zdravou výživu, aktivní pohyb.

Druhý pilíř tvoří smysluplnost, možnost výběru a přiměřenost, spoluúčasť i spolupráce a motivující hodnocení. Informace, které učitelé předkládají žákům, musí být pro ně srozumitelné a prakticky použitelné ve skutečném životě.

K tomu mohou napomáhat jak metody výuky umožňující přímou zkušenost, tak i propojení vyučovacích předmětů do tematických celků.

Učitelé by měli k žákům přistupovat individuálně, umožnit jim výběr činnosti podle úrovně jejich schopností a také zohledňovat věkové rozdíly mezi žáky.

Ve výuce je samozřejmostí vedení žáků ke spolupráci a k napomáhání si navzájem, nikoli soutěživé prostředí. Každý žák by měl mít dostatek zpětné vazby a uznání ze strany vyučujícího.

Zdravé učení tak koresponduje s potřebami učících se žáků a zároveň v nich rozvíjí sebedůvěru, samostatnost, iniciativu a zodpovědnost.

Třetím pilířem je otevřené partnerství založené na demokratickém společenství uvnitř školy, ale také mezi školou a obcí.

Ve výchovně vzdělávacím procesu rozvíjíme u jedince celý soubor kvalit s cílem připravit jej co nejlépe pro všechny základní životní funkce. Kvalitou jsou vědomosti.

Při současném nárůstu informací ve všech oborech je stále náročnější jejich odpovídající kvalitní výběr.

Funkce školy můžeme podle Krause (Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Portál, Praha, 2007) rozdělit do několika následujících odstavců:

Socializační funkce.

Škola je základním nástrojem přizpůsobování nastupující generace společenským poměrům. Tuto funkci částečně přejala média.

V současnosti je třeba reagovat na rychlé změny ve společnosti, snaha nepodléhat nejrůznějším „nástrahám“, mít větší zodpovědnost za jednání své i druhých a posilovat v mladé generaci altruistické tendence a solidaritu.

Výchovná funkce.

Klást menší důraz na vlastní proces předávání poznatků a větší na celkový osobnostní rozvoj, menší důraz na kognitivní složky rozvoje dítěte a větší na složky emotivní a konativní. Určitý posun by měly přinést nově zaváděné Rámcové vzdělávací programy, tedy odklon od jednoznačné orientace na předávání informací.

Pečovatelská funkce.

Zaručení podmínek z hlediska zdraví, bezpečnosti a psychické pohody. Jde o oblasti jako je uspokojování hygienických potřeb, stravování nebo lékařská péče. Od této se škola v zásadě distancuje a přenechává ji na starost rodině.

Poradenská funkce.

Většinou je reprodukována na profesní poradenství, které obvykle zajišťují výchovní poradci z řad učitelů. Ideálem je profesionální psycholog, který by měl pracovat nejen s dětmi a rodiči, ale i s učiteli, a měl by se zabývat problematikou studijních předpokladů, diagnostiky schopností, osobnostních zvláštností, pomoci při řešení prospěchových i výchovných těžkostí.

Rekreační funkce.

Realizuje se především mimo vyučování, ve sféře volného času. Školy by měly řešit ve svých prostorách i vytvoření co nejlepších podmínek pro trávení přestávek žáků či jiný volný čas mezi vyučovacími hodinami.

Profesionalizační funkce.

Škola by měla pomáhat žákům k zaujetí místa ve světě práce. To se týká především středních (odborných) vysokých škol.

Selektivní funkce.

Škola funguje jako výtah, který člověka vysadí v jistém podlaží a to podle toho jaký typ a stupeň školy absolvuje, případně jakých školních výsledků dosáhl. Svou roli může sehrát i prestiž školy.

Klima třídy dle Kyriacou (Kyriacou, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole. Portál, Praha, 2005), může mít klima třídy, které učitel navodí, zásadní vliv na motivaci žáků a jejich postoj k učení. Proto jsou učitelovy dovednosti uplatňované při vytváření kladného klimatu třídy velmi důležité.

Za optimální se považuje klima, které je možno charakterizovat jako cílevědomé, orientované na úlohy, uvolněné, vřelé, podporující žáky a se smyslem pro pořádek.

Cílevědomost a orientace na úkol do značné míry vycházejí z toho, jak učitel zdůrazňuje potřebu postupovat soustavně v realizovaném učení. Přitom je důležité zajistit maximální využití učebního času.

V zájmu vytvoření kladných očekávání u žáků je třeba zajistit, aby žáci měli dobré mínění o svých učebních schopnostech. Toto mínění lze podpořit učitelem, který poskytne reálné příležitosti, k dosažení úspěchu a nabídne podporu a povzbuzení ve chvílích, kdy mají žáci potíže.

Učení je citově vysoce riziková činnost a selhání je často velice bolestivé. Pokud žák delší dobu selhává a navíc slyší srážející poznámky učitele o špatných učebních výsledcích, může to nepříznivě ovlivnit jeho sebeúctu a další snažení.

Učitel by měl být uvolněný, nesprávné chování žáků řešit s klidem, pomůže to u nich probudit zvědavost a zájem o učební činnost. Žáci by měli cítit, že se učitel o ně a jejich učení zajímá, což lze vyčíst z náklonnosti k nim jako jednotlivcům. Učitel by měl pomáhat žákům a povzbuzovat je ke splnění úkolů, které jsou na ně kladeny.

Žákům je třeba vštípit smysl pro pořádek, který bude založen na dovednostech efektivně vysvětlit učivo a řídit hodinu. Bieliková rozděluje možné příčiny záškoláctví mající svůj původ ve školním prostředí do tří kategorií.

První skupinou jsou problémy s adaptací, druhou skupinou je nezájem a nechuť ke školní práci a třetí skupinou jsou vztahové problémy ve škole. O prvních dvou skupinách bylo v rámci možností pojednáno výše.

Dále se zaměříme na vztahové problémy ve školním prostředí. Vztah žáka k učiteli je první z významných proměnných. Vágnerová upozorňuje na fakt, že vztah žáka k učiteli prochází určitým vývojem. Zatímco v počátku školní docházky je právě vztah k učiteli a úspěch ve školní práci hlavním prostředkem pozitivního sebepojetí dítěte, později se tímto prostředkem stává především úspěšnost v kolektivu spolužáků.

K této kvalitativní změně ve vztahu žák-učitel dochází velmi brzy. Pravděpodobně již během 2. a 3. roku školní docházky. Rozdíly jsou samozřejmě individuální.

Nicméně celkem záhy proti sobě ve třídě stojí učitel a třídní kolektiv. Autorita učitele je velmi komplexně podmíněným jevem, který je žáky s narůstajícím věkem stále více kriticky prožíván. Bieliková i Kyaricou shodně uvádí konflikt žáka s konkrétním učitelem jako jednu z mnoha příčin záškoláctví.

Vztah učitele k žákovi považuje za proměnnou, která sehraje v edukačním procesu zásadní roli tím, že ovlivňuje vzájemnou kvalitu vztahu a v důsledku i chování a výkony žáka. Apriorní atribuce žádoucích vlastností ve vztahu učitel-žák je velkým tématem soudobé pedagogiky. Na našich školách je pravdou spíše opak. Stigmatizace žáka ze strany učitele je častým a prokázaným jevem. Žáci pak negativní nálepku častěji potvrzují, než vyvracejí.

Podle Bielikové se asi každý desátý žák na základních školách domnívá, že je učitelům lhostejný, nebo jej nemají rádi.

Vztahy mezi spolužáky se jeví podle Bielikové i Kyaricou jako rozhodující faktor toho, zda se dítě cítí ve škole spokojené či nikoli. Naprostá většina dětí v různé míře schopna ve třídě navázat pozitivní a přátelské vztahy. Avšak existují takoví žáci, kteří z různých důvodů nejsou v tomto ohledu úspěšní. Tito žáci zpravidla mají kamarády mimo třídu či školu. Protože je vztahy uvnitř třídy neuspokojují, nebo jim přinášejí negativní zkušenosti, vyhledávají prostor pro realizaci svých mimoškolních vztahů, ve kterých se cítí lépe. Mezi možnými příčinami záškoláctví je i šikana ze strany spolužáků. Konstatuje, že oběť fyzického i psychického násilí ve škole vysílá řadu signálů, mezi které může patřit např. strach ze školy nebo záškoláctví.

Učení a chování žáků neprobíhá samostatně, není izolováno od prostředí, naopak, je ovlivňováno mikrosociálním prostředím, ve kterém se žáci pohybují. Jedná se zejména o prostředí dané třídy ve škole s danou skupinou žáků přibližně stejného věku, s nimiž se žák kamarádí (nebo také nekamarádí), jejichž mínění je pro něj důležité.

Klima společně vytvářejí všichni žáci, kteří docházejí do konkrétní školní třídy, ale také skupiny žáků, na které se třída většinou rozděluje a žáci stojící mimo tyto skupiny, jednotliví žáci a samozřejmě také učitelé vyučující v konkrétní třídě.

Termín klima třídy zahrnuje:

Obsahově – ustálený způsob vnímání, hodnocení a reagování všech výše zmíněných aktérů na to, co se ve třídě děje, nebo co se dříve stalo, či co se očekává, že se odehraje. Důležité však je, jak klima vnímají ti, kteří se ho přímo zúčastňují, ne jaké klima objektivně je.

Časově – jsou to jevy dlouhodobé, jsou typické pro konkrétní školní třídu a její učitele, mohou trvat i několik měsíců až let (na rozdíl od atmosféry třídy – viz níže.)

Učitelé si uvědomují, že každá třída, ve které vyučují, se během hodiny i o přestávkách chová jinak, že průběh hodiny se stejnou učební látkou může být v každé (byť paralelní) třídě jiný. Bylo by nemožné, najít dvě stejné třídy, které by na učitelovu práci reagovaly stejně.

Do jedné třídy učitel chodí rád, do jiné velice nerad a toto se může lišit u jednotlivých učitelů, neboť stejná třída reaguje odlišně na různé učitele.

Každá třída má totiž své zvláštnosti, vytváří zvláštní klima pro učitelovu práci. Toto si většinou učitelé vzájemně sdělují a vytvářejí tak nevědomky „pověst třídy“ v učitelském sboru.

Žáci ze zkušenosti vědí, že každý učitel se v jejich třídě chová jinak, že hodina se stejnou látkou proběhne s různými učiteli různě, i kdyby měli stejnou aprobaci.

Žáci si také uvědomují, že každá třída, kterou navštěvovali, se chová jinak vůči svým členům. Do některých tříd se žáci těší, cítí se tam velmi dobře a je jim líto, když ji musí opustit s koncem školní docházky.

Existují však i třídy, ve kterých jsou někteří žáci nešťastní, zažívají posměch, napadání, mají strach mezi tyto spolužáky chodit.

V souvislosti s klimatem třídy se užívá i několika dalších termínů, které je nutno osvětlit. Umožňují rozlišovat sociálně psychologické jevy podle jejich rozsahu, proměnlivosti, délky trvání a obecnosti:

Prostředí – je to nejobecnější termín, týká se i jiných aspektů než sociálně psychologických. Zahrnuje například architektonické aspekty (řešení učebny, její vybavení, velikost, rozmístění nábytku, možnosti změny tvaru), ergonomické (uspořádání pracovních míst učitele a žáků, vhodnost nábytku pro soustředěnou práci, rozmístění ovládacích prvků v učebně), estetické, hygienické (vytápění, větrání, osvětlení), akustické (úroveň hluku a šumu, odraz zvuku, akustika učebny) a podobně.

Atmosféra – je naopak velmi úzký termín, vyjadřuje krátké trvání a vysokou proměnlivost. Atmosféra se ve třídě mění velmi rychle, zřídka trvá déle než jednu nebo několik vyučovacích hodin, je situačně podmíněna.

Známe například atmosféru ve třídě před písemnou prací, po velké přestávce, při odpoledním vyučování, po rvačce mezi žáky, atmosféru po sdělení, že odpadá nenáviděný vyučovací předmět, při zkoušení, atd.

Sociální klima – zahrnuje dlouhodobé jevy, jsou po několik měsíců i let typické pro konkrétní třídu a učitele. Žáci v určité třídě vytvářejí skupinky, na které se třída rozpadá, jednotlivci, ale také sbor učitelů na dané škole a jednotliví učitelé vstupující do dané třídy. Sociální klima třídy je ovlivňováno také širšími jevy, jako je klima školy a sociální klima učitelského sboru.

Klima školy – termín širšího dosahu, je mu věnována předchozí kapitola (6.5) této práce.

Klima třídy, které při vyučování panuje, má zásadní vliv na motivaci žáků a na jejich postoj k učení. Klima třídy se dá ovlivňovat. Nelze jej však ovlivnit stejnou měrou ve všech jeho složkách, nelze to provést rychle a bez spolupráce všech aktérů. Jde o dlouhodobou záležitost, v měsících.

Vytvoření cílevědomého klimatu orientovaného na úkol do značné míry přispěje k úspěšnému učení žáků.

Důležité je zajistit co nejefektivnější využití učebního času, tzn. včas a rychle zahájit hodinu, pečlivě sledovat pokroky žáků a věnovat pozornost organizaci hodiny.

To vše zajistí hladký průběh vyučování a udrží žáky aktivní.

Důraz na cílevědomost a orientace na úkol je vlastně výuka v „podnikatelském duchu“. Pro takové klima je charakteristická spolupráce, důvěra v úspěch, žáci uznávají autoritu učitele, což dohromady vytváří klima příznivé pro práci a úspěšné učení.

Učitel by svým žákům měl pomáhat při plnění jejich úkolů a zadávat úkoly tak, aby si každý žák mohl zažít pocit z vlastního úspěchu, tzn. nežádat nesplnitelné.

Učení je totiž náročné i citově a selhání v něm je často dost bolestivé. Pro žáky je velice důležité, jak se učitel staví k jejich chybám a do jaké míry se zajímá o jejich pokroky.

Učitel se musí bezpodmínečně vyhnout srážejícím poznámkám na adresu žáka, který opakovaně selhal, jinak nepříznivě ovlivní jeho sebeúctu.

Takový žák se jinak stáhne do ústraní a zanechá veškeré snahy, čímž se snaží bránit se před dalším zraňováním.

Sebeúcta žáků má zásadní vliv na klima třídy. Největší vliv na jejich sebeúctu má způsob jednání učitelů s nimi. Jestliže učitel má převážně kladné, podporující, pochvalné a uvolněné poznámky, napomůže to značně budování sebeúcty žáků.

Ke klimatu třídy do značné míry přispívá také pořádek v učebně, smysl pro pořádek je proto třeba žákům neustále vštěpovat.

Také celkový vzhled učebny je pro žáky důležitý, vlastně jim naznačuje, kolik péče bylo vynaloženo pro jejich příjemné učení. Čistá a útulná učebna s potřebnými pomůckami napomáhá vzniku kladného vztahu žáků k výuce.

Žák nežije pouze v mikroklimatu své třídy, ale svůj život tráví v konkrétní škole. Své sociální zážitky a zkušenosti ze styku s učiteli, vedením školy, se staršími, mladšími a stejně starými spolužáky si fixuje a odnáší si je do svého dalšího života.

Škola, kde panuje příznivé sociální klima, přispěje k rozvoji žakovy osobnosti, naopak škola, která se vyznačuje ohrožujícím sociálním klimatem, může žakovu osobnost navždy vážně pozměnit.

Je tedy velmi důležité věnovat se poznávání vlastností fungování tohoto systému, poznat klima celé školy, abychom mohli chod celé školy cíleně zlepšovat a tím pomáhat žákům a učitelům zlepšovat jejich práci.

6.6 Vliv prostředí různých part

Mezi nevhodným využitím volného času a delikvencí mládeže často existuje příčinná souvislost.

Přirozenou vlastností člověka je potřeba sdružovat se v kolektivu lidí, což je umocněno zvláště u mládeže, která se sdružuje v partách či jiných společenstvích.

Za určitých podmínek je takové sdružování společensky nežádoucí, zejména v případech, kdy parta vystupuje protispolečensky, agresivně, prosazuje rasovou nesnášenlivost apod.

Příčina těchto negativistických postojů mládeže v partě je například v tom, že mladý člověk těmito postoji protestuje proti chybám a nedostatkům společnosti. Mladý člověk nemá ještě dostatek životních zkušeností a je velmi citlivý na vliv svého okolí. Sugestivně vnímá chyby a nedostatky mikrostruktury, ve které žije. Snadno podléhá negativním vlivům osobnosti, včetně negativním protispolečenským vlivům. Proto se velmi snadno integruje do určitého ideologického seskupení zejména v případech, kdy takové seskupení je řízeno silnou osobností.

Ideologie party je přijímána za ideologii vlastní.

Svou roli při integraci mladého člověka do party sehrává i přirozená vlastnost mladého člověka vyniknout nad svým okolím, touha být zajímavým, odlišovat se od ostatních, upoutat pozornost ostatních apod.

V prezentaci svého postoje je mládež podporována anonymitou party, která výrazně ovlivňuje stupeň agresivity v prosazování názorů a jednání.

V partě je vlastní názor obvykle potlačen a je nahrazen autoritativním názorem vůdce party. Tento vliv je obzvláště patrný u extrémistických seskupení, ve kterých mládež slepě prosazuje názor vůdce, aniž by se zamýšleli nad jeho obsahem a konají pod jeho vlivem.

Za určující kriminogenní faktory proto můžeme označit: silnou vůdčí osobnost, anonymitu party, agresivnost party při prosazování svého, sugestivní přebírání názoru, postoje party a zejména vedoucího party za vlastní.

Delikventní parta však nemusí být totéž co zločinecké prostředí. Jedná se spíše o skupinu lidí mladšího věku.

Základními znaky delikventní party je: dočasná skupina, není zcela homogenní, příslušnost k partě je většinou dobrovolná, nedůvěra k veřejným institucím, je otevřená pouze vrstevníkům, uspokojuje společné zájmy, které jsou v rozporu se sociálními normami nebo se zákonem.

Vrstevnícké skupiny představují přirozenou formu života dětí a mládeže. Jsou to skupiny, které charakterizuje věková, ale také názorová blízkost, z níž vyplývá souhlasné jednání. Jsou to typické primární, zpravidla neformální skupiny.

Vyznačují se bezprostředními kontakty a silným pocitem příslušnosti ke skupině. Lze uvažovat o dvou funkcích těchto skupin:

Příslušníci mají možnost v nich ukázat, co se naučili tím, že se účastní života dospělých a utvářením vrstevníckých skupin jejich členové rozvíjejí samostatné úsilí a uskutečňují své cíle, které nemohou realizovat v jiných formách aktivit, pokud nedosáhnou sociální dospělosti.

Kořeny vzniku těchto skupin lze spatřovat již v tzv. herních skupinách, jejichž příslušníci ovšem ještě nevnímají onu vědomou sounáležitost a nedochází mezi nimi k dělbě činností.

Skutečné vrstevnícké skupiny se objevují a začínají fungovat většinou až v průběhu školní docházky.

Zpravidla se vyznačují nestálostí a nízkým stupněm soudržnosti, takže se rychle rozpadají. V období mezi 8. - 10. rokem věku začíná potřeba sdružování narůstat, objevují se počátky spolupráce.

Tyto dětské party mají již poměrně pevnou vnitřní vazbu, vlastní systém hodnot a norem a jistý systém sociální kontroly se specifickými sankcemi. Jejich členové prožívají silný pocit solidarity a příslušnosti k dané skupině.

Často se v nich formuje vyhraněný pocit odlišnosti od ostatních vrstevníckých skupin, který může nabýt až formy otevřeného boje.

Vrstevnícké skupiny mládeže se od dětských liší. Projevuje se v nich už postupné vymaňování jejich příslušníků z pout přímé kontroly dospělých, především rodičů.

Skupiny jsou pro ně současně prostředkem, kterým manifestují svoji touhu po samostatnosti a dospělosti. Ve skupinách vládne silná konformita, jež se týká všech stránek jejich života, tedy oblékání, vyjadřování, hodnotová orientace, vztah k tradicím, dodržování rituálů apod.

V mládí se význam vrstevníckých skupin zvyšuje.

Vrstevnícké skupiny můžeme rozlišovat podle velikosti nebo dle struktury.

Důležitými znaky jsou cíle a normy, kterými se členové řídí, a hodnoty, které vyznávají. Z tohoto hlediska se cíle daných seskupení pohybují na škále od jednoznačně pozitivních až po asociální, nebo dokonce přímo antisociální.

Důležitým kritériem pro třídění je stupeň formálnosti a organizovanosti.

Za vrstevnícké skupiny většinou pokládáme ty, které vznikají spontánně, přirozeně a mají neformální charakter – sledují zábavné a relaxační cíle.

I takto vzniklé skupiny mohou postupně nabýt ráz organizovanosti a formálnosti, mají svá pravidla, řád, symboliku. Vrstevnické skupiny mají značný vliv na rozvoj osobnosti a to jak ve smyslu pozitivním, tak negativním. Jedinec se skupinou identifikuje, přebírá její normy chování, postoje, hodnoty.

V prostředí vrstevnických skupin probíhá základní proces socializace. Děje se vštěpováním různých životních cílů, zásad, norem, pravidel jednání a vzorů chování.

Vrstevnické skupiny také mohou nabídnout společné zážitky, možnosti sebeuplatnění a pocity nezávislosti na dospělých. Více se v nich uplatňují vztahy rovnoprávnosti. Jejich činnost probíhá převážně ve volném čase.

Jako žádoucí se jeví i určitá pedagogická intervence do těchto skupin. Postup by měl začít nenápadným pozorováním skupiny, získáváním informací o její struktuře a normách, a teprve potom může následovat pokus o kontakt. Vhodné je nenásilně nabídnout pomoc či radu. Nejlepší možnost se naskýtá ve chvíli, kdy je pedagog či rodič přijat za člena skupiny, nebo když se mu podaří zaujmout pozici přirozeného vůdce skupiny vedle vůdce dětského.

Z pedagogického hlediska je problematika vrstevnických skupin, organizací a hnutí dětí a mládeže důležitá ze dvou důvodů:

Výchovný pracovník by měl mít o těchto skupinách přehled, měl by vědět o jejich působení, znát povahu jejich aktivit.

Pokud jde o skupiny asociálního charakteru, mělo by být naším cílem eliminovat jejich negativní vlivy nebo se alespoň snažit jejich působení izolovat, aby nemohly ovlivňovat jednání dalších dětí a mládeže.

Život různých vrstevnických skupin by neměl v žádném případě zůstat bez pozornosti vychovatelů a učitelů. Budou-li vědět o možných vlivech těchto skupin, předejdou tomu, aby se aktivita těchto seskupení obrátila proti nim. V lepším případě, dokáže schopný a zkušený výchovný pracovník využít jejich vlivu jako pozitivního výchovného prostředku.

6.7 Problémy volného času dětí a mládeže

Volný čas člověku umožňuje svobodnou volbu činností nezávisle na společenských povinnostech. Činnost je vykonávána dobrovolně a poskytuje jedinci uspokojení a příjemné zážitky.

V této části textu se budu stručně zabývat prostředím, ve kterém žáci tráví svůj volný čas, přičemž toto prostředí vzhledem ke svým charakteristikám a v interakci s dalšími rizikovými faktory zvyšuje pravděpodobnost vzniku záškoláctví.

Bieliková v souvislosti se záškoláctvím zkoumala způsob, jakým žáci základních škol tráví svůj volný čas a dospěla k zajímavému poznatku. Jen malá část respondentů uvedla, že svůj volný čas tráví organizovaným způsobem, tj. ve školách umění, kroužcích, klubech atd.

Také připouští, že získat konkrétnější doklady o nevhodném trávení volného času přímo od žáků je nereálné.

Potřebnými poznatky však disponuje literatura zabývající se delikvencí mládeže. Pro vývoj současných žáků je typické, že tráví stále větší množství času ve skupinách, kde je uplatňována nižší sociální kontrola, než je tomu běžně v rodině.

Matoušek (Matoušek, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. Portál, Praha, 2003) konstatuje, že selhání rodiny v uplatňování rodičovského dohledu (monitoring) je zásadní pro nevhodné trávení volného času. Monitoring spočívá především v informovanosti o tom, co dítě dělá, s kým se stýká, kde se zdržuje, když není doma, kdy se vrací domů a v jakém je stavu.

Dítě se dnes dostává mnohem dříve a mnohem intenzivněji do interakce s vrstevníky. Neformální skupiny ve významné míře vznikají právě vydělením ze skupin formálních, především z kolektivů škol, učilišť a výchovných zařízení.

Méně častý je vznik vrstevnických skupin na základě regionální blízkosti bydliště. Známým příkladem jsou např. sídlištní party deprimované mládeže.

Klíčová se tedy stává povaha a zaměření těchto vrstevnických skupin. Vliv vrstevnických skupin je závislý na věku a rodinném zázemí.

Potřeba uplatnění ve vrstevnické skupině je intenzivnější především v období preadolescence a adolescence. Děti a adolescenti, jimž se nedostává podpory ze strany rodiny, ve zvýšené míře vyhledávají prostředí vrstevnické skupiny.

Vzhledem k tomu, že jednou ze základních vlastností, je u deprivovaných mladistvých vysoká pravděpodobnost, že se přizpůsobí požadavkům vrstevnické skupiny s rizikovým programem, který je spojen s trávením času v nevhodném prostředí a nevhodným způsobem.

6.8 Vliv masmédií

Média jsou chápána jako prostředek komunikace, sdělovací prostředek, technické zařízení umožňující komunikaci mezi komunikátorem a recipientem.

Masmédia plní řadu funkcí a mezi nejdůležitější patří funkce:

Informativní – poskytovat informace, data, zprávy. Má charakter vzdělávací, hodnotový i hodnotící.

Formativní – ovlivňování celé společnosti ve smyslu výchovném, osobní, individuální a společenské angažovanosti a aktivity jako základní podmínky autentického rozvoje osobnosti.

Komunikativní – schopnost uskutečňovat spojení mezi určitou událostí, skutečností na jedné straně a příjemcem na straně druhé. Přínos médií v procesu socializace.

Rekreativní – snaha adresáta osvěžit, navodit podmínky pro odpočinek, relaxaci, regeneraci. Přináší zábavu, rozptýlení, radost ze hry a příjem estetických podnětů. (Spousta, V. Hromadné sdělovací prostředky a výchova. In: Kraus, B., Poláčková, V. Člověk, prostředí, výchova. Brno: Padio, 2001, s. 61-77).

Nová generace vyrůstá pod tlakem médií. Ta tvoří další složku, podílející se na výchovném působení. Vliv médií má psychologický, sociologický, ale i biologický aspekt.

Nejčastějším předmětem výzkumu je konfrontace s násilím, která bohužel pronikla i do kreslených pohádek, a která se tak stává součástí každodenního života dětí.

V nejrůznějších médiích tak děti narážejí na zdánlivou, leč značně zkreslenou realitu, která neukazuje opravdové následky násilí. Pod vlivem takto vykresleného každodenního násilí a při souběhu dalších faktorů, jako je např. neinspirativní domácí prostředí, školní neúspěch či negativní vlivy party, může dojít ke zploštění emotivní stránky osobnosti a k nástupu agresivního chování.

Mezi nejrozšířenější masmédiá patří periodický tisk, rozhlas, televize a internet.

Periodický tisk – tiskoviny nejsou na rozdíl od elektronických médií interaktivní. V současné ekonomické krizi si lidé rozmyslí koupi časopisu, byť s velice zajímavými informacemi, pokud je jejich dostupnost zajištěna jinak, např. v televizi nebo na internetu. Jejich síla spočívá ve větší uchovatelnosti.

Televize – ve většině dnešních domácností se televizní obrazovka, a často ne jedna, stává dalším členem rodiny. Motivací k nadměrnému sledování televize mohou být chladné rodinné vztahy, nezáměr či nedostatek času ze strany rodičů, často jsou to i vrstevníci.

Přijít do školy a nebýt v obraze, co se stalo s hrdiny všeobecně populárních seriálů, může mít za následek vyloučení z komunikace či dokonce i sociální vyloučení.

Televizi bývá kromě každodenní konfrontace s násilím vytýkáno i ničení vkusu dětí, vytrhování z aktivního života a směřování k pasivitě, obírání o vlastní fantazii i kreativitu.

I když není nadměrné sledování televize považováno za závislost, u některých dětí by se jako patologické dalo vyhodnotit. Zde by mohlo jít o zaměňování skutečného života za ten uměle

vytvořený, kde super hrdiny nic neporazí a vše bravurně zvládnou. Střet reality se skutečnou bolestí a krví může být pak pro mnohé velkým šokem.

Zákaz sledování televize, ve výchovném působení využívaný jako trest za nejrůznější dětská provinění bývá z pohledu dítěte brán jako velice přísný, stejně jako zákaz počítače a mobilního telefonu.

Řešením by měla být adekvátní nabídka aktivního kvalitního trávení volného času, ale hlavně dostatek času pro dítě, což v mnohých dnešních rodinách není běžné.

Počítač – problémy, které sebou počítač přináší, jsou obdobné jako u televize. Jednou z negativních věcí je hraní her. Krvavé akce, zabíjení, k tomu lze i přiřadit možnost nahlédnout informace o čemkoliv, od velice užitečných, až po stránky s pornografií či návody na sestavení bomby či usmrcení člověka!

Svět však k těmto problémům nezůstává lhostejný a v dubnu loňského roku se v Praze uskutečnila mezinárodní ministerská konference „Bezpečnější internet pro děti – společný boj proti nelegálnímu obsahu a škodlivému jednání na internetu“.

Zaměřila se na nedovolený obsah šířený po internetu, zvláštní důraz kladla na on-line prodej materiálů týkajících se pohlavního zneužívání dětí, formy škodlivého jednání (jako jsou sexuální vykořisťování, vědomé aktivní či opakované poškozování prostřednictvím internetu, mobilních telefonů apod.).

Její cílem bylo přispět k lepší spolupráci a koordinaci všech aktérů.

Dle názorů mládeže, jim počítač přináší informace, elektronické poštovní spojení, telefonické spojení, zprávy, podklady do školy, pobavení s kamarády, větší kolektiv lidí, obchodní činnost.

Nebezpečí masmédií je spatřováno ve schopnosti ovlivnit spoustu lidí najednou. U některých informací lze toto považovat za nicotné, pak v případě reklamy či zpravodajství může zkreslení či upravení informace zapříčinit mnohé problémy s nedozírnými následky. (Kraus, B., Sýkora, P. Sociální pedagogika I. IMS, Brno, 2009).

Praktická část

7. Formulace úkolu

Jako cíl své bakalářské práce jsem určila splnění či nesplnění svého výzkumu: „Přímá závislost sociálně patologických jevů – záškoláctví - na výchově, vlivu rodiny – úplná či neúplná, školy a vzájemné komunikaci mezi nimi“.

Můj názor: „Maximální prevence, obzvláště v rodině, formou výchovy, a analýza příčin i včasné řešení problémů může zabránit dalšímu negativnímu vývoji dítěte. Časovým prodlením se situace vždy jen zhorší.

Rodiče mívají tendenci výchovné problémy podceňovat nebo je zakrývat, omlouvat a na příslušné organizace se obracejí až tehdy, kdy je daná situace vyhrocena a její řešení je obtížnější.

Chtěla bych ve svém šetření najít správný postup, motivaci pro žáky, učitele i rodiče, aby komunikovali více a kvalitněji a hlavně včasně!

7.1 Plán výzkumu

Při jeho sestavování jsem vycházela z poznatků praxe, kterou jsem strávila na odboru sociálních věcí Městského úřadu v Ivančicích a z profesních rad jeho pracovníků, kteří se ve své praxi každodenně setkávají s výchovnými problémy u nezletilých i mladistvých a to i v oblasti sociálně patologických jevů.

Já se zaměřila obzvláště na řešení problémů se záškoláctvím. Vybrala jsem si pro svoji práci případy 7 žáků, kteří měli se záškoláctvím problémy, které se řešily v průběhu mé praxe na odboru sociálních věcí.

Své šetření jsem doplnila o výsledky dotazníků, které mi vyplnili žáci základní školy, střední školy a odborného učiliště, odkud řešení záškoláci pocházeli.

7.2 Výzkumné metody

Zvolila jsem formu kvalitativního výzkumu, jelikož právě umožňuje studovat jednotlivé případy a zkoumat je do hloubky. Termínem „kvalitativní výzkum“ rozumíme jakýkoli

výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Jako efektivní nástroj sběru dat jsem zvolila rozhovor.

Rozhovor je metoda získávání dat a ovlivňování druhých osob slovním kontaktem (verbální komunikací). Rozhovor je pravděpodobně nejdůležitějším a nejnáročnějším, nejstarší a nejčastěji používanou metodou pro získávání informací.

Podléhá kritériím spolehlivosti, validity a objektivity jako kterákoliv jiná výzkumná a poznávací metoda.

Kvalifikovaná forma rozhovoru předpokládá realistické odhadnutí vlastních sil a alespoň orientační seznámení s komunikačními schopnostmi výzkumného vzorku.

Páteří rozhovoru byla stimulace, vyprávění, kladení otázek pro vyjasnění a zobecňující otázky. Již během studia druhého ročníku IMS mi bylo umožněno účastnit se na středním odborném učilišti, základní škole a střední škole besed na téma záškoláctví.

Byla jsem seznámena přes výchovné poradce i třídní učitele s případy záškoláctví, které jsem pak s kurátorem pro mládež řešila na odboru sociální péče Městského úřadu v Ivančicích. Bylo mi před rozhovory umožněno nahlédnout do školních záznamů o žácích, kde jsem se obeznámila s věkem, třídou, chováním, prospěchem, zdravotním stavem, fyzickou zdatností, ale i kdo je třídním učitelem, účast na mimoškolních činnostech, povolání rodičů, počet sourozenců, názor jiných učitelů na žáka, zájmy, koníčky apod.

Rozhovory byly vedeny v příjemném pohodlném prostředí, na čas nebyly kladeny žádné omezující požadavky.

Zjišťovala jsem osobní a rodinnou anamnézu dítěte, celý vývoj sledovaného problému z pohledu dítěte, rodičů, školy.

Pozorovala jsem, jak se k problému stavěli rodiče, jak jej řešili, jak byli ve svém řešení důslední a úspěšní, jak spolupracovali rodiče se školou a dalšími odborníky, obzvláště sociálními pracovníky.

K doplnění své bakalářské práce jsem použila i jednoduchý dotazník, což je způsob psaného řízeného rozhovoru. Je méně časově náročný než rozhovor. Volila jsem uzavřené otázky, na které bylo možné odpovědět ano-ne. Lze tak dosáhnout větší jednotnosti měření a tím i možnost statistických závěrů.

Tento dotazník obsahoval 9 otázek, na které mi odpověděli všichni oslovení žáci základní školy, střední školy a odborného učiliště.

7.3 Odbor sociálních věcí

V této části chci částečně načrtnout organizační strukturu odboru sociálních věcí, kde jsem vykonávala praktickou část své bakalářské práce. V jejím řešení je rozsáhlá problematika sociálně patologických jevů od mnou zkoumaného záškoláctví až po trestnou činnost, včetně řešení problémů dysfunkčních rodin.

Náplň činnosti odboru sociálních věcí:

Oddělení dávek pomoci v hmotné nouzi a sociálních služeb:

- . příspěvky na živobytí, na bydlení, okamžitá mimořádná pomoc
- . příspěvky na péči
- . přiznání mimořádných výhod pro těžce zdravotně postižené občany
- . příspěvek na pořízení zvláštních pomůcek pro těžce zdravotně postižené občany
- . příspěvek na úpravu bytu
- . příspěvek na pořízení motorového vozidla, oprava a zvláštní úpravu
- . příspěvek na provoz motorového vozidla atd.

Dále zde vyřídíte opatrovnictví, určení zvláštního příjemce, přidělování dotací neziskovým organizacím. Pracovníci přijímají žádosti a dále je zpracovávají, provádí šetření v terénu, vydávají oznámení a rozhodnutí v případě přiznání, nepřiznání, zvýšení, snížení či odejmutí dávek.

Oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD):

- . terénní sociální pracovníce
- . pracovníce pro náhradní rodinnou péči
- . kurátor pro mládež
- . koordinátor sociální péče pro občany společensky nepřizpůsobivé
- . sociální asistent

Já se zaměřím na sociálního kurátora, na jehož pracovišti jsem strávila nejvíce času v souvislosti s řešením hlavního zaměření mé bakalářské práce a to je záškoláctví.

Je to specializovaný odborník na oddělení sociálně právní ochrany dětí, provádí komplexní sociálně právní poradenství a sociální terapii v problémových rodinách, s problémovými skupinami či jedinci. Vyhledávají děti, jejichž rodiče či osoby zodpovědné za jejich výchovu neplní své povinnosti, nezabezpečují dostatečně péči o ně nebo o jejich řádnou výchovu či zdárný vývoj ohrožují, narušují. Působí tak, aby došlo k odstranění příčin i důsledků takového chování dospělých osob.

Zaměřují se na sledování vývoje dětí a mladistvých s poruchami chování, nad kterými byl stanoven dohled. V těchto rodinách provádějí pravidelné návštěvy.

V rámci přípravných řízení spolupracují s orgány Policie ČR. Účastní se jednání u soudů v i u přestupkových řízení, které je vedeno proti mladistvým.

Stále větší pozornost je věnována práci s rodiči. Ti mnohem častěji selhávají ve svých rolích a vyžadují pomoc od kurátorů.

Velice důležitou je v poslední době prevence, která je vždy mnohokrátě lacinější než následná represe. Prevence by měla být i účinnější.

Byla jsem i účastníkem besed, které sociální kurátoři v rámci prevence na okolních školách pořádají. Při nich je dětem, vždy úměrně věku, prezentován celý rozsah problematiky sociálně-patologických jevů.

Děti i ostatní posluchači, mezi které patří i učitelé a rodiče, se dozví vše, co tato problematika obnáší, včetně konkrétních příkladů z praxe. Posluchači se mohou v průběhu besedy dotazovat přímo nebo je jim dána možnost anonymně otázky napsat na připravené lístečky. Odpovědi jsou rozděleny do určitých bloků dle tématu, po jejich skončení probíhá diskuse a posluchači se vždy dozví vše, co je zajímavé.

Je možnost domluvit si i individuální konzultace. Tato forma je kurátory považována za velmi dobrou, protože často jsou kladené otázky natolik citlivé, že je tazatelé nemají odvahu prezentovat ani formou písemnou.

Práce na odboru sociálních věcí je velice zajímavá a předpokladem k jejímu dobrému výkonu je dle samotných pracovníků osobní zaujetí, mít rád lidi, chápat je s jejich negativními i pozitivními vlastnostmi a především mít ze své práce a dosažených výsledků radost.

7.4 Školní poradenská pracoviště

- výchovní poradci
- školní metodici prevence
- školní psychologové
- školní speciální pedagogové

V současné době jsou na školách poradenskými pracovníky výchovní poradce a školní metodik prevence. Se školním psychologem a školním speciálním pedagogem se setkáváme ojediněle. Pokud na školách funguje školní poradenské pracoviště, tak je výhodou poskytnutí okamžité pomoci přímo na místě.

Všichni členové týmu jsou odborníci, využívají znalosti prostředí a atmosféry školy, jsou blízcí a dosažitelní nejen pro žáky, ale i pro jejich zákonné zástupce a pedagogy.

Výchovný poradce:

Pracuje na všech základních, středních i speciálních školách. Jedná se většinou o učitele, kteří kromě svého úvazku plní i úkoly pedagogicko-psychologického poradenství v oblasti výchovy, vzdělání a volby studia či povolání žáka.

Pro jeho funkci je předepsané kvalifikační studium výchovného poradenství.

- provádí vyhledávání a orientační šetření žáků, jejichž psychický a sociální vývoj, výchova, vzdělávání nebo příprava na budoucí povolání vyžadují zvláštní pozornost
- předkládá řediteli školy a zákonným zástupcům žáků návrhy na další péči o tyto žáky, případně na jejich předání do péče PPP (pedagogicko-psychologická poradna) nebo SCP (speciálně-pedagogická centra) nebo SVP (střediska výchovné péče)
- průběžně sleduje další vývoj těchto žáků
- poskytuje žákům a jejich zákonným zástupcům výchovné poradenství v otázkách rozvoje osobnosti žáků, v otázkách prevence a řešení vývojových a výukových problémů žáků a v otázkách uplatnění a rozvíjení schopností žáků a utváření jejich profesní kariéry
- koordinuje řešení problémů ve vztazích mezi žáky, jejich rodinami a školou, spolupracuje s rodinami žáků, jejichž psychický vývoj, výchova, vzdělávání nebo příprava na budoucí povolání vyžadují zvláštní pozornost
- metodicky pomáhá třídním učitelům a dalším pedagogickým pracovníkům školy při řešení problémů vývoje a vzdělávání žáků a při přípravě žáků na rozhodování o vlastní profesní kariéře
- informuje žáky, jejich zákonné zástupce a pedagogické pracovníky školy o činnosti PPP, SPC a SVP a o možnostech využití služeb těchto a dalších poradenských zařízení
- vede si písemné záznamy umožňující doložit obsah a rozsah vlastní poradenské činnosti včetně navržených a realizovaných opatření.

Školní metodik prevence:

Podílí se na koordinaci aktivit v oblasti prevence sociálně-patologických jevů u žáků. Vytváří strategii školy v oblasti primární prevence zneužívání návykových látek (minimální preventivní program), koordinují zavádění tohoto programu, podílejí se na jeho realizaci a sledují jeho úspěšnost. V současné době zpracovává i program prevence šikany na školách.

8. Jednotlivé sledované případy

Informace k nim jsem získala na školách a při řešení na odboru sociální péče, kde jsem vykonávala praxi. Rozdělila jsem je chronologicky na případy ze základní školy, střední školy a středního odborného učiliště.

V tomto pořadí je i závažnost a rozšířenost případů záškoláctví.

8.1 Luboš, 14 let, základní škola

V prvním případě se budu věnovat chlapci, který je žákem 8. třídy. Výchovné problémy se u něj projevíly již v počátku přechodu na druhý stupeň ZŠ. Chlapec je z úplné rodiny, gravidita i porod bez problémů, má dvě mladší sestry, rodiče mají oba středoškolské vzdělání, jsou zaměstnaní, rodina žije s prarodiči v rodinném domě. Chlapec býval od dětství často nemocen, je alergik, výsledky ve škole má průměrné, v 7. třídě měl pro neomluvené absence sníženou známku z chování. Hoch je hyperaktivní, živý, vzdorovitý, sebestrosazující se, ale u spolužáků je velmi oblíben. Mezi jeho zájmy patří rybaření, modelářství, v poslední době však preferuje kamarády, diskotéky, herny.

První neomluvené hodiny měl hoch již v 7. třídě, v té době rodina řešila vážné zdravotní problémy matky, otec se zaměřil na mladší sourozence a na Luboše nezbývalo tolik času, ten jej využil a s partou věkově starších kamarádů se potloukal po hernách, i v době školního vyučování, dokonce na dva dny utekl z domova, vrátil se sám. Škola nesčetněkrát jednala s rodiči, v té době převážně s otcem, ten nápravu slíbil, ale nikdy jí nedostal. Výchovné problémy ve škole se stupňovaly, byl často ve vyučování nesoustředěný, rozptýlený, nepřipravený, drzý, vyvolával spory. Zjistilo se, že experimentuje s alkoholem i drogami.

Při rozhovoru s Lubošem, sdělil, že se celá rodina starala jen o mladší sestry, které byly ve všem lepší jak on, a při nemoci jen o matku, na něj neměli čas. Otec mu raději dal peníze a nic s ním neprobral, neměl čas. Musel do práce, jelikož rodina byla v době nemoci matky závislá jen na něm, byl často unavený, podrážděný, jednal vztekle, tak mu šel raději z očí. Našel si partu kamarádů, kde jej brali, a se kterými mu bylo dobře, začal s nimi navštěvovat herny a požívat alkohol a zkusil i drogy.

Na základě žádosti školy, kde své problémy řešil s třídní učitelkou i výchovnou poradkyní, byl předán k řešení na odbor sociálních věcí. Bylo pracováno s celou rodinou. Chlapec se při rozhovoru jevil jako upřímný, sdílný, byl s ním navázán dobrý kontakt, který však měl kolísavý charakter. Jeví se v delším rozhovoru jako sdílný, upřímný, prozrazuje i věci, které by říkat nemusel, snad z důvodu, aby se pochlubil. Objevily se u něj i účelové lži. Spolupráce

s otcem nebyla na dobré úrovni, více se věnoval své profesi, omlouval to matčinou nemocí. Matka se jevila jako výchovně slabší, svého syna stále omlouvala a vztahovala všechny problémy na sebe a svoji nemoc. Rodičům bylo doporučeno upravit vztahy v rodině – klidné, trpělivé, laskavé a přísné vedení. Pevný režim a řád, který musí být kontrolován, určit chlapci každodenní povinnosti. Dopřát chlapci být užitečný, nároky přizpůsobit jeho schopnostem, v tom směru respektovat jeho osobnost, ocenit i malé úspěchy. Uvážlivě volit represe a tresty, více spolupracovat se školou. Bylo dohodnuto, že škola informuje rodiče o nepřítomnosti syna hned první den, kdy bez předchozího upozornění chybí. Bude tak učiněno textovou zprávou na mobil otce. Třídní učitelka nabídla pomoc s učením v předmětech, kde se Lubošovi nedaří. Rodině byla nabídnuta i součinnost s dětskou psychiatrickou.

8.2 Gustav, 15 let, základní škola

V dalším případě se jedná o žáka, u kterého se výchovné problémy projevily po rozvodu rodičů. Chlapec žije v současné době pouze s matkou, ve dvoupokojovém bytě, je jedináček, riziková gravidita, porod v termínu bez problémů, chlapec byl vždy živější, vnímavý, poslušný, bystrý. Je žákem 9. třídy, má podanou přihlášku na střední školu, do rozvodu rodičů měl vynikající prospěch, mezi jeho zájmy patří kopaná, házená.

Po rozvodu rodičů a odchodu otce od rodiny se u Gustava začaly objevovat problémy s docházkou do školy a připraveností na vyučování. Třídní učitel záhy informoval matku, která se však do školy nedostavila, a tak ji kontaktoval učitel přímo doma. Gustav byl do té doby spolehlivý, příkladný žák, výchovné problémy s ním nikdy nebyly, známky měl výborné, často se účastnil mimoškolních aktivit, reprezentoval školu v mnoha soutěžích. Učitelé s ním neměli problémy, v kolektivu byl vyhledávaným společníkem.

Matka má po rozvodu existenční problémy, přišla o zaměstnání, řeší své psychické problémy, na chlapce nemá čas, přičítá odchod otce i jemu. Své problémy řeší zadlužeností a alkoholismem. Při pohovoru na odboru sociální péče byla matce přes Úřad práce nabídnuta rekvalifikace a možnost zaměstnání. Matka litovala situace, ve které ona i její syn v současné době jsou, ale sama nedokáže nastalou situaci řešit. Také byl matce sdělen kontakt na odborníka z oboru psychologie a možnost léčení ze závislosti na alkoholu.

Gustav byl při rozhovoru upřímný, lítostivý, obviňoval se, že kvůli němu odešel táta od rodiny, že je teď na tom maminka tak špatně, že nemá ani práci a on to musí řešit záškoláctvím, při kterém se snaží získat brigády a přinést do rodinného rozpočtu finance, protože táta peníze posílá nepravidelně a maminka nepracuje! Hoch byl předán do péče dětské

psychiatricky a se školou bylo dohodnuto každé další případné neomluvené hodiny hlásit na odbor sociální péče. Docházení kurátorky do rodiny, matka i syn souhlasili.

8.3 Marek, 16 let, střední škola

Marek je studentem střední školy, prvního ročníku. Výchovné problémy u něj začaly již v mateřské škole a po vstupu na základní školu pokračovaly.

Hoch je z úplné rodiny, má starší sestru, která studuje VŠ s výborným prospěchem, bez výchovných potíží.

Gravidita i porod v normálu, v dětství časté úrazy a nemoci. Problémy se projevily již ve 4 letech po nástupu do mateřské školy. Byl nezvladatelné, živé dítě. Vážnější výchovné problémy měl již od 2. třídy, neplnil školní povinnosti, později lhaní, agresivita, šikana a kouření. Vyhledává starší kamarády, nerespektuje dospělé, rodiče jsou k chlapci nekritičtí. Vyhraněné zájmy nemá.

Ve škole byl hodnocen jako aktivní, připravený, prospěch měl však výborný, i přesto, že v některých hodinách vyrušoval. V 8. třídě byl projednáván v souvislosti se šikanou. Celou záležitost řešila i Policie. Od té doby byla kurátorka v kontaktu se školou i rodinou. Spolupráce s rodinou byla velice nárazová, při veškerých výchovných problémech rodiče syna hájili a omlouvali. Vinu sváděli na učitele, kteří si údajně na jejich syna zasedli a také na nevhodné kamarády, kteří na Marka svádí vše špatné. Po vyšetření šikany na škole, rodiče souhlasili s vyšetřením syna v pedagogicko-psychologické poradně. Byl doporučen pobyt ve středisku výchovné péče, s čímž rodiče nesouhlasili.

Hoch docházel na sezení s rodiči k dětské psycholožce, byla zvolena i medikamentózní léčba. Chlapec se na čas zklidnil, jeho chování se zlepšilo, ovšem jeho problémy opět začaly po nástupu na střední školu. Našel si zde partu starších kamarádů, se kterými tráví většinu volného času, začal vynechávat docházku, je nepřipravený na vyučování, často unavený, byl několikrát přistižen při kouření a jeho jednání má známky agresivity vůči učitelům i spolužákům.

Při pohovoru na odboru sociální péče vystupoval velice sebevědomě, arogantně, navázat s ním kontakt bylo velice složité, jeho chování mělo prvky vulgarismu.

Je znát, že rodiče na jeho výchovu dostatečně nestačí, je třeba pomoci ze strany odborníků.

Byla dohodnuta zkušební doba půl roku, a pokud se v této době Marek nezačne adekvátně chovat, bude zváženo jeho umístění do výchovného ústavu. Škola nabídla okamžité informování rodičů při jeho nepřítomnosti či výchovných nebo vzdělávacích potížích.

8.4 Olga, 16 let, střední škola

Olga je studentkou druhého ročníku střední školy. Je jedináček, pochází z úplné rodiny, rodiče mají vysokoškolské vzdělání, rodina žije v rodinné vile. Oba rodiče jsou maximálně vytížení, podnikají a jsou často pracovně mimo domov. Gravidita i porod rizikové, jako dítě často nemocná, měla chůvu, do školky až před nástupem do školy. Ve škole se učila velice dobře, vzorná, nadprůměrná žákyně, vždy pečlivě připravená. Po nástupu na střední školu se dostala do party spolužáků z podobných majetkových poměrů. Do školy ji vozí osobní řidič, doma má k dispozici služebnou. Začala být ve vyučování nesoustředěná, nepozorná, unavená, pokud vůbec do školy dorazila. Rodiče se o studium dcery zajímají pouze finančně, třídních schůzek se neúčastní, na avíza ze školy ohledně záškoláctví nereagují.

V tomto případě shledávám problém i na straně školy, která záškoláctví řešila velice pozdě, až při nadměrné nepřítomnosti, i když omluvené, později se zjistilo, že podvodně, Olga si podepisovala omluvenky sama, falšovala i lékařská potvrzení.

Olga při pohovoru působila velice sebevědomě, odpovídala však pravdivě, nesnažila se obhajovat své záškoláctví. Uvědomuje si, že je to nesprávné jednání, ale je to pro ni adrenalin a způsob, jak se zviditelnit. Rodičům bylo při pohovoru s kurátorem doporučeno udělat si na dceru více času, nastavit jí přísná pravidla, jejichž plnění je třeba kontrolovat. Zajímat se o její mimoškolní činnosti, o kamarády, se kterými tráví volný čas. Nenahrazovat lásku a péči financemi. Olga byla poslána na sezení s dětskou psycholožkou a slíbila, že se změní.

8.5 Ivan, 15 let, odborné učiliště

Budu se věnovat chlapci, který je učněm 1. ročníku, výchovné problémy se u něj projevily již v dětství a následně se rozvinuly na základní škole a v učení.

Chlapec je z neúplné rodiny, má staršího sourozence, který je bez výchovných problémů. Dítě je z druhého těhotenství, bez problémů, porod v termínu. První příznaky problémového chování jsou sledovány od 5 let. Byl velice živý, hyperaktivní.

Rodina je v evidenci OPD již od narození Ivana. Je pravidelně sledována, jelikož péče matky byla vždy na špatné úrovni, otec pracoval v zahraničí. Matka odmítala spolupracovat, znemožňovala šetření v rodině, a nechávala se zapírat. Již v 10 letech byl opět odbor sociálně právní ochrany žádán základní školou o pomoc při výchovném působení na rodiče a jejich syna Ivana. Chlapec vystupoval agresivně, drze, vyjadřoval se vulgárně a to nejen vůči spolužákům, ale i učitelům. Chodil do školy špinavý, nepřipravený, často chyběl, absenci

však měl od matky řádně omluvenou. Jednání s rodiči bylo v té době bezvýsledné, jakákoliv domluva či kázeňské opatření se míjelo účinkem.

Na základě žádosti školy byl chlapec předán do evidence kurátorů, kteří úzce spolupracovali se školou, rodiči a dětskou psychiatrickou, kterou navštěvovali 2 roky. Bylo docíleno spolupracovat s celou rodinou. Poradenský pohovor s chlapcem byl zaměřen na sebeovládání, nutnou práci na sobě. U Ivana byla spatřena snaha být lepší, měl zájem zlepšit své chování. V té době však otec od rodiny odešel. Situace ve školním prostředí se však nelepšila, Ivan poškozoval školní majetek, měl velmi nevhodné chování vůči učitelům i spolužákům, kteří chtěli přejít do jiné třídy. Dětský psychiatr doporučil nástup do střediska výchovné péče, kam také nastoupil. Konflikty měl však již od začátku i zde. Postupem času se však zklidnil, začal spolupracovat.

Po návratu dochodil základní školu bez větších problémů. Ty opět započaly po nástupu na učiliště, kde se zařadil do party starších spolužáků, se kterými chodil za školu. Učiliště však k tomuto přistoupilo velice zvláště, nevyžadovali písemné omluvenky, stačilo zaslání sms zprávy či slovní omluva žáka, nekontaktovali žádného rodiče, nevyžadovali ani jejich účast na třídních schůzkách, žáky uprostřed dne pouštěli domů, výuka byla na velice nízké úrovni, přestože ze základní školy měl Ivan v dokumentaci výchovné problémy zaznamenány.

V tomto případě je třeba apelovat na zlepšení stavu zvláště na učilišti, kde je pro záškoláctví přímo živná půda, a následně i v rodině. Kurátorem byl důrazně upozorněn ředitel učiliště, výchovný poradce školy a metodik prevence na praktiky omlouvání nepřítomnosti žáků a ten přislíbil okamžitou nápravu.

8.6 Karel, 16 let, odborné učiliště

Karel je druhým ze čtyř dětí, je z neúplné rodiny, otec zemřel, má další 2 sourozence, matka často střídá partnery, je bez zaměstnání, rodina žije v malém domě s dalšími třemi rodinami, jedná se o sociálně slabší rodinu.

Karlovo narození i dětství bylo bez problémů, na základní škole byl průměrným žákem, stávalo se, že nemíval v pořádku pomůcky, byl roztržitý, nesoustředěný, unavený, ale snaživý. Měl zájem o mimoškolní aktivity, krásně kreslil, rád se věnoval sportu. Neměl mnoho kamarádů, byl uzavřený, obzvláště po smrti otce.

Matka měla často nové partnery, se kterými se většinou chlapec nesnesl. Začal být roztěkaný, nepozorný, často přišel pozdě do vyučování. Po základní škole nastoupil na odborné učiliště a jeho prospěch se rapidně zhoršil, měl stále více omluvených hodin, často odcházel z hodin

k lékaři. Lékaři se mi tedy jeví jako slabé místo preventivního systému. Nespolupracují se školou a často ani s rodinou.

Jednou z nejoblíbenějších strategií záškoláků je falšování lékařských omluvenek, přepisováním dat, posunutím délky nemoci apod. Karel byl ochoten si přivodit drobná zranění, např. při sportu a pak jen využívat návštěv lékařů a často simulování dalších obtíží, jen aby nemusel do školy. Velice barvitě při rozhovoru líčil, jak například stačilo jen si protřít oči krémem a zánět spojivek byl na světě a s ním týdenní omluvenka.

Také uvedl, že s tím chtěl časem přestat, ale už měl zameškáno tolik, že nestíhal dopisovat a nechtěl dostávat špatné známky, protože látku se nedoučil.

Při pohovoru s kurátorkou byla přítomna i matka, která se vymlouvala, že má mnoho dětí a tak na ně nemá tolik času a že je Karel dost velký na to, aby věděl, co má dělat. Pokud jej vyhodí ze školy, ona jej vyhodí z domova, ať se o sebe stará sám, má doma ještě 5 dětí. Souhlasila s návštěvami u dětské psycholožky, ale ať tam chodí sám, ona nemůže, je plně vytížená starostmi o domácnost a další děti.

Na učilišti Karel dostal podmíněčné vyloučení a je jen na něm jak situaci vyřeší, přislíbil, že do školy bude docházet jak má. Zůstává v kontaktu s pracovníci odboru sociální péče a ta se školou.

8.7 Monika, 16 let, odborné učiliště

Monika je jedináček, rodiče jsou ve věku prarodičů, žijí v domku, výchova je velice přísná, nábožensky založená. Je dítětem z druhého těhotenství (první – potrat), matka žila v obavách, ale vše v pořádku. Bývala často nemocná, časté pobyty v nemocnicích. ZŠ byla odložena pro nezralost a časté nemoci, docházeli do pedagogicko-psychologické poradny.

Ve škole se učila velice dobře, svědomitá, uzavřená, pečlivá, tichá, neprůbojná, často nemocná, ale vždy vše za pomoci rodičů dohnala.

Zajímala se o přírodu a velice ráda kreslila a zpívala. Neměla mnoho kamarádů, chodila do kostela a byla tak středem posměchu spolužáků.

Po ukončení základní školy, chtěla jít studovat na střední zdravotní školu, ale kvůli pobytu na internátu ji rodiče odradili a podala si přihlášku na odborné učiliště v místě bydliště, na které se jí dle rozhovoru vůbec nechtělo, a ani vybraný obor ji vůbec nezajímal. Začala tak rodičům dělat naschvály v domnění, že ji ze školy vezmou a dají, kam chtěla ona.

Zpočátku se neučila a nosila špatné známky, rodiče ji často trestali zákazy, ale vše odpouštěli, tak našla naději v záškoláctví. V době, kdy měla být ve škole, se toulala ve městě a chodila

sledovat zdravotní školu, do které chtěla chodit. Našla si skupinu žáků, od kterých si i půjčovala knihy a sešity.

Škola již při prvních 5 zameškaných hodinách upozornila rodinu a následně i odbor sociální péče. Po pohovoru s kurátorem si rodiče uvědomili svoji chybu a udělali ve spolupráci se školami a odborem sociálních věcí maximum, aby mohla Monika přestoupit na zdravotní školu, kterou si sama původně vybrala.

9. Vyhodnocení sledovaných případů

Uvedených případů jsem popsala s ohledem na shodné či podobné sledované prvky a hlavním společným tématem bylo záškoláctví.

Sledovaný objekt - jednalo se o žáky základních, středních škol, učilišť ve věku od 14 do 17 let.

Výchovné problémy - byly výchovného rázu = záškoláctví – počet neomluvených hodin byl u žáků více jak 20, zjištěné problémy měly původ v rodině a nedostatečné výchově.

Spolupráce s rodinou – u všech sledovaných případů nebyla na dobré úrovni, vliv a působení kurátorů na rodiče byly v běžných možnostech.

Spolupráce se školou – ze strany kurátorů byla spolupráce na dobré úrovni, ze strany rodičů byla spolupráce se školou nedostatečná.

Závěrečné vyhodnocení – je nutné sledovat již první počátky výchovných problémů velice zodpovědně, neopomíjet žádný podnět a podezřelé či nevhodné chování jedince, zjišťovat včas a řádně důvody takových změn a projevů a tyto řešit nejen s dítětem, ale i s rodiči, najít vhodný způsob negace těchto vlivů a způsob následné výchovy dítěte a případné změny přístupu rodičů.

Ve svém vzorku jsem popsala osudy žáků od 14 do 17 let, kteří měli všichni za sebou delikventní činnost: záškoláctví, braní drog, kouření, útěk z domova. Ve všech případech byla doporučena i dodržena návštěva psychiatra.

V popsáných případech žáci pochází i z neúplných rodin nebo rodin, které dostatečně neplní svoji výchovnou funkci, což je již známka splnění mého předpokladu.

Velmi rizikovou rodinnou konstelací vzhledem k záškoláctví se v rámci mnou sledovaného vzorku jeví model neúplné rodiny, kdy je matka samoživitelka, děti vychovává většinou sama, řeší více materiální zajištění rodiny a řešení svého partnerského života než problémy dítěte. Projevily se i patologie jako je alkoholismus, psychické potíže, zadluženost, nezaměstnanost nebo fluktuace partnerů.

Matky byly více ochotné omlouvat dítěti zameškané hodiny. Zpočátku některé se školou i odborem sociální péče spolupracovaly, avšak jejich aktivita časem ochabovala. Dělo se tak v přímé úměře k narůstajícím problémům v jejich osobním životě.

Z rozhovorů vyplynulo, že základní školy byly k matkám tolerantnější, s ohledem na jejich složité postavení po nich nevyžadovaly rodičovské povinnosti tak důsledně. Z obavy o ztrátu sociálních dávek či trestního oznámení ze strany školy byly matky ochotny omlouvat absence.

Ve většině případů sejevila dominantnější matka, která má na řešení problémů dítěte více času a také častěji dítě omlouvá.

Otec nemá na problémy dětí většinou čas díky pracovní vytíženosti nebo je výchovně slabší než matka nebo není v rodině přítomen vůbec. Rodiče bývají velice často pro dítě nevhodným vzorem chování a sami nedodržují společenské normy.

Rodiče si ve všech případech velice dobře uvědomovali možné právní následky chování svých potomků a podle toho účelně volily míru spolupráce se školou a odborem sociální péče. Rodiče při jednání se školou maskovali své sociálně patologické jevy.

Škola nebyla často považována za partnera, který je důvěryhodný a schopný v dané situaci pomoci řešit problémy.

U většiny sledovaných případů si můžeme povšimnout, že děti nemají koníčky, něco čím by aktivně vyplnily svůj volný čas. Pokud nějakého v dětství měly, dnes se mu již nevěnují.

Tráví většinu času po vyučování i místo něj v partě, s kamarády. S nimi se často poflakují, kouří, pijí alkohol, experimentují s drogami, hrají na výherních automatech, páchají trestnou činností. V těchto partách trávily i čas „za školou“, navštěvovaly bary, non-stop podniky, herny, kde jim často byl prodán bez problémů alkohol. Konzumace cigaret byla běžnou součástí programu záškoláctví a nebyl problém s jejich obstaráním. Některé měly zkušenosti i s drogami, např. marihuanou.

Je častá shoda s programem ve volném čase a v době záškoláctví.

Prvním impulsem pro řešení problémů se záškoláctvím byl vždy podnět ze školy, která upozornila na nevhodné chování a výchovné problémy ve škole.

Avšak škola nepostupovala stejně vůči všem rodinám žáků. Objevila se snaha školy zohlednit obtížné postavení matek samoživitelek tak, že snížila nároky na její osobní spolupráci, čímž ztratila jeden důležitý zdroj informací o rodinném prostředí a nedošlo k vybudování funkčních modelů komunikace a kooperativních vztahů.

V řešení otázky záškoláctví však je viditelný rozdíl mezi řešením záškoláctví na základní škole a na školách středních či učilištích.

Prevence na úrovni základních škol je dle mého silně ovlivněna skutečností, že jde o povinnou školní docházku a její neplnění je neprodleně hlášeno odboru sociální péče. Prevence záškoláctví je na základních školách mnohem pečlivější, než je tomu na středních školách a učilištích, které mnohem více zdůrazňují skutečnost, že řádné plnění školních povinností je především soukromou záležitostí žáka.

Základní školy se více drží metodického pokynu a spolupracují častěji s rodiči a odborem sociální péče.

Střední školy řeší nejprve záškoláctví s dotyčným žákem a poté s rodiči.

Školy vycházejí z předpokladu, že si žák studium vybral dobrovolně, a proto řádně bude plnit stanovené povinnosti.

Mezi školami jsou však značné rozdíly v míře tolerance, načasování kroků směřujících k řešení záškoláctví a jejich kvalitě. Škola navíc často postupuje velice individuálně vůči konkrétnímu žákovi.

Všichni uvedení mají problémy s dodržováním určitých daných pravidel a norem, a to především ve škole. U žáků se objevuje lhaní, záškoláctví, agresivita vůči spolužákům i učitelům, prvky šikany apod.

U všech sledovaných je autorita důležitý pojem. Všichni pocítují její vliv jako něco negativního a základem jejich problémů je nerespektování norem vzhledem k rodičům i pedagogům.

Z výzkumu vyplynula i nedůslednost aktérů prevence záškoláctví, která spočívá v tom, že základní aktéři prevence, tj. především třídní učitelé, ostatní pedagogové a lékaři neplní svoje role podle doporučení metodického pokynu.

Existují diametrální rozdíly v důslednosti s jakou je realizována primární a sekundární prevence záškoláctví na jednotlivých školách.

Krajním případem absence je případ Ivana, kdy škola důsledně nevyžadovala omluvenky, ty postačily formou sms zpráv, účast na třídních schůzkách nebyla vyžadována, učitelé žáky uprostřed dne pouštěli domů.

Míra záškoláctví na této škole byla obrovská a byla v podstatě součástí kultury instituce a nebyla tak problematizována a výchovně postihována.

Na popud odboru sociální péče byla na školu poslána kontrola ze Školského úřadu kraje. Významná pochybení škol vidím ve způsobu evidence omluvených (neomluvených) hodin a jejich omlouvání.

Diametrální rozdíly panují mezi učiteli i v rámci jedné školy, někteří vše pečlivě evidují a vyžadují omluvenky do tří dnů a jsou tací, kteří nechají žákům čas na pořízení omluvenky zpětně. Neexistuje funkční komunikace mezi rodinou, školou, lékařem.

Tento problém je dle rozhovoru na středních školách a učilištích velice rozšířený u plnoletých žáků, kdy často rodiče neví o výši zameškaných hodin a dozvídají se tuto skutečnost až při vyloučení žáka ze školy.

Při rozhovoru se záškoláky sami určili, že záleží na učiteli, na jeho osobnosti a silném tlaku na výkon žáků v jejich hodinách. Důsledně dbají na míru absence ve svých hodinách vzhledem k možnosti neklasifikovat žáka v důsledku nedostatečné docházky.

Objektivně musím přiznat, že se všechny školy v mnou sledovaných případech pokusily navázat kontakt s rodiči záškoláků a problém se pokusily s jejich pomocí řešit.

Za slabé místo v prevenci záškoláctví se mi jeví lékaři, kteří ze své iniciativy minimálně spolupracují se školami či rodiči. Od lékaře nejdou informace do školy jinak než přes samotného záškoláka. Tito často lékařské omluvenky falšují, přepisují data, vytvářejí si zcela nové apod.

Odbor sociální péče je jedním z hlavních činitelů v řešení problémů žáků. Právě jej požádaly školy o pomoc v řešení problémů záškoláctví a ten pak jednal s žáky i rodiči. Často by však nebyla jejich intervence zapotřebí, pokud by fungovala komunikace v rodině a mezi rodinou a školou.

10. Výsledky dotazníkového šetření

Šetření jsem provedla na základní škole, střední škole a odborném učilišti. Žákům jsem předložila dotazník s devíti otázkami, který je v přílohách bakalářské práce. V každé škole byl vybrán vzorek přibližně 25 žáků. I výsledky jsou zapsány v tabulce, která je také přílohou této práce.

Na základní škole bylo 25 žáků, od 14 do 15 let, z toho 12 dívek a 13 chlapců.

20 dětí bylo z úplných rodin, zbývajících 5 z neúplné rodiny.

Zkušenost se záškoláctvím měla 1 dívka a 4 chlapci.

O všech případech záškoláctví věděli i rodiče i učitelé.

Na základní škole tedy pětina z vybraného vzorku žáků má zkušenosti se záškoláctvím.

Také pětina žáků je z neúplných rodin.

Na střední škole odpovídalo 23 žáků, 15 dívek, 8 chlapců, od 15 do 17 let.

Se záškoláctvím mělo zkušenost 5 chlapců a 3 dívky.

Z úplné rodiny pocházelo 17 žáků a 6 žáků z rodin neúplných.

V dotazníku odpověděli, že jejich rodiče, ani učitelé nemají o jejich záškoláctví ani ponětí.

Na střední škole má se záškoláctvím zkušenost třetina žáků.

Čtvrtina žáků pochází z neúplné rodiny.

Na odborném učilišti dotazník vyplnilo 24 žáků, z tohoto počtu je 19 chlapců a 5 dívek, ve věku od 15 do 18 let.

Z neúplných rodin pocházelo 8 žáků a 16 z rodin úplných.

Se záškoláctvím mělo zkušenost 17 chlapců a 4 dívky.

Že o jejich záškoláctví rodiče ví, přiznaly 3 dívky a 12 chlapců, vědomost učitele udaly dvě dívky a 10 chlapců.

Třetina žáků na učilišti pochází z neúplných rodin, 7/8 žáků má zkušenosti se záškoláctvím! Tento výsledek mě velice překvapil.

Z odpovědí v dotazníkovém šetření vyplývá, že neúplná rodina je jednou z počátečních příčin patologických jevů, tedy i záškoláctví.

Žáci záškoláctvím řeší své osobní problémy, problémy v rodině, ve škole.

Lze vyvodit, že současné formy prevence nejsou dostatečně účinné a postačující.

Je třeba do prevence sociálně patologických jevů investovat mnohem více času i financí.

Je nutné s prevencí začít již v rodině.

Na školách by měl být kvalitnější přístup k předmětu rodinná výchova, kde se dá žákům vytvořit model současné dobře fungující rodiny, která vychovává spokojené a na život v dnešní společnosti připravené děti.

Jako další možné řešení se zdá i povinná přítomnost školního psychologa na školách, který by monitoroval a včasně řešil konkrétní problémy ve třídách a u jednotlivých žáků.

Preventivní práci by směřoval na vytvoření kladných vztahů ve třídě, pozitivní klima třídy, poskytování individuálních konzultací nejen žákům, ale i jejich zákonným zástupcům i zainteresovaným pedagogům, v oblasti výchovy i vzdělávání.

Poskytoval by pomoc v náročných životních situacích. Pořádal by vzdělávací semináře pro žáky i učitele např. týkající se techniky učení, trávení volného času, podpora pozitivního vztahu k sobě i ostatním, práce s žáky s výchovnými problémy, vyučovací styl, zlepšování komunikačních schopností.

Není možné, aby v současné době učitel měl dostatek času plnit si perfektně své povinnosti pedagoga, ale i třídního učitele či metodika prevence nebo výchovného poradce a to vše v řádné pracovní době a za současného počtu žáků ve třídách i na školách.

Vždy se vyzdvihuje individuální přístup k žákům, ale toho nelze na mnoha školách stoprocentně dosáhnout.

Musíme začít každý u sebe, i my jsme žáci - vzděláváme se, rodiče - vychováváme, fungujeme v určitých rolích, vztazích. Jako budoucí sociální pedagogové máme možnost i v oblasti prevence sociálně-patologických jevů udělat kus práce k posílení prevence těchto jevů a pomoci při jejich řešení.

11. Souhrn poznatků vyplývajících z bakalářské práce (Resumé)

Na závěr své bakalářské práce chci uvést základní zásady vedoucí k tomu, abychom měli zdravé a bezproblémové děti. Současně chci zdůraznit, k jakým důsledkům vede nedodržování těchto zásad.

Je třeba si uvědomit, že na mládež v současné době působí celá řada negativních vlivů, jedná se o nabídku drog, vzrůstá agrese mladistvých, výrazný vliv má i absence norem mezilidských vztahů.

Výrazně se snížila přirozená autorita dospělých, mladiství se velice často pohybují v závadových partách, z toho plyne zvýšená frekvence trestné činnosti.

Přeceňuje se úloha školských zařízení a tím je opomíjena úloha rodiny a rodinného prostředí. Rodiče nemohou být opomenuti ani v preventivním působení na děti. Mnohým však chybějí základní informace o problematice sociálně-patologických jevů, někteří zcela záměrně "zavírají oči."

Tyto zásady bychom si měli osvojit všichni, nejen zainteresovaní odborníci, ale především rodiče, kteří by měli své děti k respektování a dodržování těchto zásad motivovat.

. má-li dítě vyrůstat jako zdravý jedinec musejí být dostatečně uspokojovány jeho potřeby od narození až do dospělosti

. prostředky a způsob uspokojování potřeb mohou být velice rozmanité

. efekt uspokojování základních lidských potřeb je prováděn principem od nejjednoduššího ke složitějšímu

. dítě, u kterého nedošlo k nerovnováze při uspokojování potřeb je spontánní, veselé, respektuje názor druhých, má pocit bezpečí a jistoty

Problémy, které vznikají, pokud nejsou potřeby dítěte uspokojovány

. pokud nejsou potřeby dítěte uspokojovány, dochází u něj k frustraci až deprivaci

. projevy dítěte jsou zpočátku nenápadné a nemají specifickou podobu, proto by každá změna chování měla u vychovatelů vyvolat patřičnou pozornost a vést k úvaze o možných příčinách

. dlouhotrvající frustrace může vést k trvalému poškození dítěte

. nejčastější příčinou vzniku deprivace je porušení vztahu matka-dítě

Jak předejít vzniku problémů s dětmi

- největší zárukou naplnění potřeb dítěte je rodina, její stabilita, vztahy uvnitř rodiny
- způsoby a prostředky uspokojování potřeb dítěte jsou rozmanité a je třeba vždy respektovat jeho věk, předpoklady, zdravotní stav, schopnosti
- u dětí se zdravotním či vývojovým poškozením, stejně jako u dětí zdravých, je třeba vytvářet podmínky pro naplnění všech jejich základních potřeb
- rodiny s vážnými problémy by měly vždy co nejdříve vyhledat pomoc odborníků

Jaké jsou důsledky vzniklých problémů

- dítě se učí respektovat společenské normy výchovou a pozitivními vzory v rodině a ve škole
- základní vzorce chování si dítě osvojuje do sedmého roku života
- společným znakem většiny dětí, u kterých dlouhodobě dochází k neuspokojování základních potřeb, je neschopnost rozeznat citové a morální hodnoty ve společnosti a konflikty do kterých se dostávají, neumí řešit
- delikventní chování je způsob jednání, kterým jsou porušovány společenské normy chráněné právními předpisy

Prevence delikventního chování

- delikventnímu jednání je třeba předcházet
- předcházení poškození zdravého vývoje dítěte, snižování následků negativních vlivů, které na něj během života působí, vytváření podmínek pro rozvoj osobnosti dítěte nazýváme prevencí
- rozlišujeme prevenci primární, sekundární, terciární

Způsoby intervence

- každé dítě potřebuje, aby mu rodiče věnovali citovou náklonnost, pozornost, čas, rozvíjeli jeho schopnosti
- rodiče mají být ohleduplní, spravedliví, důslední ve výchově a pravdomluvní
- pokud zjistí rodiče odchylku v chování svého dítěte, měli by okamžitě vyhledat pomoc odborníka

12. Závěr

V této práci jsem se zabývala pozitivním klimatem jako prevencí sociálně patologických jevů, obzvláště prevencí záškoláctví.

Jako hlavní cíl jsem si určila souvislost záškoláctví s výchovou, úplností rodiny, komunikací v rodině, a mezi rodinou a školou.

V teoretické části jsem prezentovala současné poznatky z oblasti záškoláctví jako sociálně patologický jev s rozsáhlou etiologií, jejíž znalost by měla být klíčem k efektivnější široce zaměřené prevenci.

Z rozsáhlé oblasti prevence jsem se zaměřila na vliv výchovy, rodiny, školy.

Komunikace v rodině a mezi rodinou a školou je předpokladem a současně indikátorem kvality kooperativního vztahu.

V mnoha oblastech jde mezi školou a rodinou o rivalitu nebo soužití bez povšimnutí, což může fungovat jen do té doby, než se u žáka (dítěte) vyskytne závažný problém, který je zapotřebí bezodkladně řešit.

V současné komunikaci mezi školou a rodinou a mezi učiteli a žáky je kladen důraz na spíše neosobní komunikaci.

Je i nízká schopnost pedagogů čerpat z rodinného prostředí žáků informace důležité pro prevenci sociálně patologických jevů. U některých současných pedagogů dominuje vzdělávací složka na úkor složky výchovné.

Je třeba zefektivnit spolupráci třídního kolektivu a třídního učitele i ve spolupráci s výchovným poradcem, metodikem prevence a školním psychologem.

Ve vztahu žák – učitel je třeba rozvíjet dobré vztahy založené na vzájemném respektu.

Žák si váží učitele a uvědomuje si, že autorita učitele je nezbytná.

Učitel oceňuje hlavně žakovy osobnostní rysy a projevuje zájem o názory a pocity žáků.

Pokud není mezi školou a rodinou navázán alespoň v minimální míře kooperativní vztah, škola sama nemá účinné nástroje, jak přimět problémové rodiče ke spolupráci.

V důsledku záškoláctví tak škola musí záhy přistoupit na realizaci komunikačních platforem doporučených metodickým pokynem.

Poté do rodiny začíná intervenovat orgán sociálně právní ochrany dětí, který výrazně modeluje komunikaci mezi školou a rodinou.

Je třeba mnohem více zefektivnit prevenci sociálně-patologických jevů v rodině i na školách. Důležitost přikládám výchově a vztahům v rodině, současně také komunikaci mezi rodinou a

školou, ti by měli být partnery a spolupracovat nejen při následném řešení problémů, ale především se snažit jim společně předcházet.

Anotace

Svoji bakalářskou práci jsem zaměřila na sledování záškoláctví. Patří mezi důležité sociálně patologické jevy, a je v současné společnosti velice rozšířen. Zpracovala jsem pozitivní klima jako prevenci proti těmto jevům.

Annotation

I aimed my work on the observing of the truancy. It belongs to the important social pathologic phenomenon and It is widely spread in the contemporary society. I have worked up the positive climate as the prevention against this phenomenon.

Seznam použité literatury:

- Čáp, J. Psychologie pro učitele, Praha, Státní pedagogické nakladatelství n.p., 1983.
- Hendl, J. Úvod do kvalitativního výzkumu. Karolinum, Praha, 1999.
- Jilčík, T., Plšková, A., Zapletal, L. Sociální patologie, IMS, Brno, 2005.
- Kohoutek, R. Sociální psychologie, IMS, Brno, 2004.
- Kohoutek, R. Pedagogická psychologie, IMS, Brno, 2006.
- Kraus, B. Základy sociální pedagogiky, Praha, Portál, 2008.
- Kraus, B. Teorie výchovy, IMS, Brno, 2006.
- Kraus, B., Sýkora, P. Sociální pedagogika, IMS, Brno, 2009.
- Kyriacou, Ch. Rozvíjení dovednosti učitele, Praha, Portál, 1996.
- Kyriacou, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole, Praha, Portál, 2005.
- Mazánková, L. Základy didaktiky, IMS, Brno, 2006.
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník, Portál, Praha, 2003.
- Vágnerová, M. Vývojová psychologie I a II., Karolinum, Praha, 2007.
- Vágnerová, M. Psychologie problémových dětí a mládeže, učební text pro vychovatele obor SP, TU, Liberec, 2000.
- Vízdal, F. Techniky poznávání osobnosti, IMS, Brno, 2005.